

STOP MOBBING!

Een onderzoek naar de wenselijkheid een strafbepaling in het leven te roepen om *mobbing* aan te pakken.

Yvonne van den Heuvel

Scriptie begeleiders: Mr. Dr. M. Rutgers
Mr. S.R.B. Walther

November 2010

VOORWOORD

Deze scriptie bevat het verslag van een onderzoek naar de mogelijkheden voor een meer effectieve aanpak van pesten op het werk (*mobbing*) in Nederland. Of meer specifiek verwoord: ik heb onderzocht of het wenselijk is om in Nederland een strafbepaling in het leven te roepen om het voorkomen *mobbing* te minimaliseren. Hierbij is aansluiting gezocht bij het in Nederland bestaande anti-belagingsartikel en het Belgische artikel 442bis Strafwetboek, dat aldaar de mogelijkheid biedt om *mobbing* te vervolgen. De interesse in dit onderwerp is ontstaan door de toenemende aandacht voor *mobbing* in de media en de ervaring van mensen in mijn omgeving met *mobbing*. Daarnaast vind ik het belangrijk ervoor te zorgen dat *mobbing* zo min mogelijk voorkomt, want het kan veel schade aanrichten. Het is daarom belangrijk om te kijken of er nóg effectievere manieren zijn om dergelijk gedrag in te dammen dan er nu al zijn. Met deze scriptie heb ik gepoogd oplossingen aan te dragen die daar mogelijk bij kunnen helpen. Ik ben ervan overtuigd dat een wereld zonder *mobbing* een betere wereld is.

Bij de totstandkoming van deze scriptie heb ik veel steun gehad aan de mensen in mijn omgeving. Het kostte me bloed, zweet en tranen om met deze scriptie af te studeren, maar deze mensen hebben mij door deze zware periode heen gesleurd.

Als eerste wil ik bedanken mijn scriptiebegeleidster, Mw. Rutgers, voor haar nuttige feedback wat deze scriptie alleen maar tot een betere scriptie heeft gemaakt. Doordat zij mij actief begon te begeleiden, kwam er druk achter om deze scriptie af te krijgen en dat was precies wat ik nodig had.

Tevens wil ik een aantal mensen bedanken die ontzettend veel voor mij betekenen vanwege de liefde en vriendschap die ze mij bieden. Vrienden en familie die er altijd voor mij zijn en die meer voor mij betekenen dan zij zichzelf misschien realiseren.

Ik ben dank verschuldigd aan mijn vriend Wouter voor het alsmear blijven stimuleren om mijn werk op te pakken en me het positieve in te laten zien van hetgeen waar ik mee bezig was. Ook ontzettend bedankt voor het feit dat hij

verschillende versies van dit onderzoek heeft willen lezen en me adviezen heeft willen geven. Daarnaast heeft hij er altijd vertrouwen in gehad dat het me zou lukken om af te studeren. En dank voor de tijd die je me hebt gegund om me dit op mijn tempo te laten voltooien.

Daarnaast wil ik mijn papa, mama en zusjes bedanken voor hun interesse in de voortgang van mijn scriptie en voor het stimuleren om mijn scriptie te voltooien. Ook mijn oprechte dank aan papa en mama dat ze me de tijd hebben gegeven om te herstellen van een nare periode en op mijn tempo het afstuderen weer op te pakken. En voor het vertrouwen dat zij erin hadden dat ik zou slagen in hetgeen waarmee ik bezig was.

Tenslotte wil ik mijn voormalig scriptiebegeleidster bedanken, Mw. Walther, voor het wisselen van gedachten over het scriptieonderwerp en bovenal voor het feit dat zij mijn scriptie zou willen begeleiden een heel belangrijke reden was om toch te proberen af te studeren na die nare periode.

Zonder deze voor mij belangrijke personen was het mij nooit gelukt om dit resultaat te bewerkstelligen.

Yvonne van den Heuvel

Tilburg, november 2010

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD.....	2
INHOUDSOPGAVE.....	4
LIJST MET AFKORTINGEN.....	6
1. INLEIDING, PROBLEEMSTELLING EN PLAN VAN AANPAK.....	7
1.1 Inleiding.....	7
1.2 Probleemstelling.....	9
1.3 Plan van aanpak.....	9
2. HET PROBLEEM MOBBING.....	12
2.1 Wat is <i>mobbing</i> ?.....	12
2.2 Waarom is <i>mobbing</i> een probleem voor het slachtoffer?.....	13
2.3 Waarom is <i>mobbing</i> een probleem voor de onderneming en de maatschappij?.....	15
3 DE SITUATIE IN NEDERLAND.....	17
3.1 Huidige regelgeving op het gebied van <i>mobbing</i> in Nederland.....	17
3.1.1 De arbeidsrechtelijke aanpak van <i>mobbing</i>	17
3.1.2 De civielrechtelijke aanpak van <i>mobbing</i>	20
3.2 Artikel 285b Sr: belaging.....	22
3.2.1 Wat is belaging?	22
3.2.2 De overeenkomst tussen belaging en <i>mobbing</i>	24
3.3 Een mogelijke nieuwe anti- <i>mobbing</i> wet in Nederland.....	26
4 DE SITUATIE IN BELGIË.....	30
4.1 Het wettelijk kader met betrekking tot <i>mobbing</i>	30
4.2 De arbeidsrechtelijke aanpak van <i>mobbing</i> in België.....	30
4.3.1 <i>Mobbing</i> in de Belgische Welzijnswet.....	31
4.3.2 De strafrechtelijke aanpak van <i>mobbing</i> in België.....	33
4.3.3 De effectiviteit van de aanpak van <i>mobbing</i> in België.....	36
5 VOOR EEN VERGELIJKING: TERUG NAAR NEDERLAND.....	40
5.1 Belaging en <i>mobbing</i> in Nederland.....	40

5.2 De verschillen tussen artikel 285b Sr en artikel 442bis Strafwetboek.....	40
5.2.1 Artikel 285b Sr.....	41
5.2.2 Artikel 442bis Strafwetboek.....	43
5.2.3 Inhoudelijke verschillen tussen artikel 285b Sr en artikel 442bis Strafwetboek.....	44
5.3 Verschillen tussen Nederland en België: cultuur.....	46
6 EEN VOORSTEL VOOR EEN BETERE AANPAK VAN MOBBING: NIEUWE WETGEVING.....	50
6.1 Eisen die worden gesteld aan nieuwe wetgeving.....	50
6.1.1 Eisen van De Roos.....	51
6.1.2 Andere visies op wetgevingsvereisten.....	52
6.2 Hoe strafrechtelijke maatregelen te nemen tegen <i>mobbing</i> in Nederland.....	53
6.2.1 Strafbaar via artikel 285b Sr net als in België (via belaging)?.....	53
6.2.1.1 Essentiële verschillen.....	54
6.2.1.2 Kritiek op Belgische anti-belagingswetgeving.....	55
6.2.1.3 Kritiek op het Nederlandse anti-belagingsartikel.....	57
6.2.1.4 <i>Mobbing</i> strafbaar stellen via anti-belagingswetgeving is niet de oplossing.....	60
6.2.2 Mobbing als separaat wetsartikel en het Wetboek van Strafrecht.....	60
6.2.2.1 Hoe zou een nieuw anti- <i>mobbing</i> artikel eruit moeten zien?.....	61
6.2.2.2 Klachtdelict.....	64
6.2.2.3 Kanttekening.....	64
HFD 7 CONCLUSIE: HET ANTI-MOBBINGARTIKEL EN DE EISEN DIE AAN WETGEVING GESTELD WORDEN.....	67
7.1 Toetsing van het wetsvoorstel aan de eisen van wetgeving.....	67
7.2 Conclusie.....	69
LITERATUURLIJST.....	74
BIJLAGE: ACHTERGRONDINFORMATIE VEELGEBRUIKTE WEBSITES..	81

LIJST MET AFKORINGEN

AA	Ars Aequi
BW	Burgerlijk Wetboek
DD	Delikt & Delinkwent
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
FOD	Federale Overheidsdienst (België)
HR	Hoge Raad
MvT	Memorie van Toelichting
p.	pagina/page
RW	Rechtskundig Weekblad
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
Sr	Wetboek van Strafrecht
WAV	Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming

1. INLEIDING, PROBLEEMSTELLING EN PLAN VAN AANPAK

1.1 Inleiding

Pestgedrag komt in alle lagen van de samenleving voor en vindt ook plaats op de werkvloer.¹ Dan wordt het *mobbing* genoemd.² De term '*mobbing*' zal ik in mijn scriptie blijven gebruiken om pesten op het werk aan te duiden.

Mobbing is een veelgebruikte, international term voor pesten op het werk. Deze term is afgeleid van de Engelse term 'the Mob' ofwel de Maffia, de meute en wordt gebruikt voor ongewenste omgangsvormen waarbij iemand moedwillig wordt lastiggevallen, geïntimideerd en gepest door een groep.³

Uit het rapport Arbobalans 2005, dat werd uitgebracht in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, blijkt dat 11% van de werknemers wel eens te maken heeft met pestgedrag door collega's. Structurele blootstelling aan pestgedrag door collega's komt voor bij 1,5% van de werknemers.⁴ Structurele blootstelling houdt in dat werknemers vaak tot zeer vaak zijn blootgesteld aan pestgedrag.⁵

FNV Bondgenoten concludeerde in november 2008 dat het aantal pesterijen op de werkvloer is toegenomen. De geconstateerde toename is volgens het FNV mogelijk het gevolg van economisch slechtere tijden en de 'kredietcrisis'. Dat pestgedrag ontstaat volgens Middelbeek doordat er banen op het spel staan en er spanningen binnen het bedrijf heersen, waardoor mensen als gevolg van die situatie hun frustraties afreageren op hun collega's.^{6 7}

¹ <[http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wie kan het overkomen en waarom laat iemand dat gebeuren](http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wie%20kan%20het%20overkomen%20en%20waarom%20laat%20iemand%20dat%20gebeuren)>. Zie bijlage.

² <[http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat is mobbing](http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat%20is%20mobbing)>. Zie bijlage.

³ <<http://www.mobbingopdewerkvloer.nl/>>. Zie bijlage.

⁴ Arbobalans 2005, arbeidsrisico's, effecten en maatregelen in Nederland, I. Houtman, P. Smulders en S. van den Bossche, TNO Hoofddorp, 2005.

⁵ Arbobalans 2005, arbeidsrisico's, effecten en maatregelen in Nederland, I. Houtman, P. Smulders en S. van den Bossche, TNO Hoofddorp, 2005.

⁶ Dhr. R. Middelbeek is communicatietrainer bij Sonar T.C, een coachingsbureau gespecialiseerd in het trainen van bedrijven over het voorkomen van pestgedrag. Middelbeek is gespecialiseerd in conflictsituaties. (Bron: <http://www.sonartc.nl/html/sonar.html>).

⁷ S. Marmelstein, 'Jennen op de werkvloer', *Dagblad De Pers*, 3 november 2008, p. 12.

Pestgedrag van werknemers onderling heeft geen positief effect op de werksfeer binnen het bedrijf en als gevolg van die verpeste werksfeer kan *mobbing* grote schade toebrengen aan een bedrijf. Een nare sfeer op de werkvloer kan al snel in de kosten lopen door de verminderde prestaties van het personeel.⁸ Bovendien kan een verziekte werksfeer invloed hebben op ál het personeel. Daarbij kan het 'slachtoffer' in de positie komen, waarin hij of zij niet meer in staat is zich naar het werk te begeven en zich ziek gaat melden.⁹

Mogelijk is voornoemd percentage van 11% (hoeveelheid werknemers dat te maken krijgt met pestgedrag van collega's) nog hoger, omdat slachtoffers er vaak voor kiezen om te zwijgen over de situatie, ook wel aangeduid als 'verborgen *mobbing*'.¹⁰ Slechts 56% van de slachtoffers van *mobbing* meldt hun ervaring aan een persoon of instantie die vervolgens actie kan ondernemen na een dergelijke melding.¹¹ Dat betekent dat slechts 56% van de gevallen van *mobbing* wordt geregistreerd. Om meer aandacht voor *mobbing* te vragen heeft de organisatie Mobbing Expert Platform¹² op vrijdag 7 november 2008 een congres in Zoetermeer gehouden over pesten op de werkvloer. Deze dag is internationaal uitgeroepen tot 'Ban Bullying at Work Day'.^{13 14}

Het pestprobleem is niet slechts een nationale aangelegenheid, maar komt wereldwijd voor. Zo onderzocht Leyman in 1993 het fenomeen via aselechte steekproeven in Zweden.¹⁵ Hij concludeerde dat 3,5% van de werknemers in Zweden één of meer pestactiviteiten had meegemaakt (154.000 in totaal). Als gevolg van het

⁸ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 50.

⁹ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 47.

¹⁰ < <http://www.arboportaal.nl/agressie-intimidatie/nieuws/landelijk-congres-over-pest-en-het-werk>>. Zie bijlage.

¹¹ Evaluatie Arboret over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. VI.

¹² Mobbing Experts Platform is op 2 mei 2008 opgericht door Frank de Mink en Lia Donkers. Beiden zijn op hun eigen gebied expert op het gebied van mobbing. Lia Donkers coacht slachtoffers van mobbing. Frank de Mink richt zich voornamelijk op coaching van hoger opgeleiden bij mobbing.

¹³ De 'Ban Bullying at Work Day', werd gehouden op initiatief van de Andrea Adams Trust. Dit is een non-politieke, non-profit liefdadigheidsinstelling in het Verenigd Koninkrijk, dat zich richt op verschillende, complexe problemen die veroorzaakt worden door pesten op de werkvloer. (Bron: < <http://www.banbullyingatwork.com/>>).

¹⁴ S. Marmelstein, 'Jennen op de werkvloer', *Dagblad De Pers*, 3 november 2008, p. 12.

¹⁵ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 4.

onderzoek deed hij voorspellingen over het aantal pestslachtoffers in andere landen zoals Duitsland (1.400.000), Frankrijk (950.000) en Nederland (250.000).¹⁶

1.2 Probleemstelling

Het relatief hoge percentage van Nederlandse werknemers dat te maken krijgt met pestgedrag van collega's roept om een nadere bestudering van het fenomeen *mobbing* en van de wettelijke mogelijkheden om hier iets aan te doen. Het doel van deze scriptie is het verkrijgen van een antwoord op de vraag of het zinvol is om *mobbing* in Nederland strafbaar te stellen. Indien op deze vraag een bevestigend antwoord zal volgen, zal bekeken worden hoe deze strafbepaling eruit zou moeten zien.

1.3 Plan van aanpak

Om tot een beoordeling te komen van de vraag of het zinvol is om in Nederland een aparte strafbepaling betreffende *mobbing* te ontwikkelen, zal de Nederlandse anti-belagingswet (artikel 285b Sr) met de anti-belagingswet van België worden vergeleken.

Het Nederlandse artikel 285b Sr luidt:

“Hij, die wederrechtelijk stelselmatig opzettelijk inbreuk maakt op eens anders persoonlijke levenssfeer met het oogmerk die ander te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden dan wel vrees aan te jagen wordt, als schuldig aan belaging, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of een geldboete van de vierde categorie.”¹⁷

In België is in 1998 artikel 442bis aan het Strafwetboek toegevoegd, waarin belaging net als in Nederland strafbaar is gesteld.¹⁸ Artikel 442bis Strafwetboek luidt als volgt:

“Hij die een persoon heeft belaagd terwijl hij wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust van die bewuste persoon ernstig zou verstoren, wordt gestraft met een

¹⁶ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 4.

¹⁷ <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/TweedeBoek/TitelXVIII/Artikel285b/geldigheidsdatum_06-06-2010>.

¹⁸ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn; Maklu 2006, p. 28.

gevangenisstraf van vijftien dagen tot twee jaar en met een geldboete van vijftig Euro tot driehonderd Euro of met een van die straffen alleen."¹⁹

De Belgische anti-belagingswet heeft elementen die overeenkomen met de Nederlandse anti-belagingswet, maar ook verschillen. In hoofdstuk 5 en paragraaf 6.2.1.1 zal ik nader ingaan op de essentie van die verschillen. We zullen dan zien dat – gelet op de formulering – artikel 442bis Strafwetboek mijns inziens meer mogelijkheden biedt om *mobbing* te vervolgen dan artikel 285b Sr. Een en ander is voor mij aanleiding om te onderzoeken of de Nederlandse anti-belagingswet op een zodanige manier aan te passen dat *mobbing* via artikel 285b Sr vervolgd zou kunnen worden.

In hoofdstuk 2 zal het begrip *mobbing* nader geïntroduceerd worden met het doel duidelijk te maken wat *mobbing* precies inhoudt en wat voor gevolgen dergelijk gedrag op het werk heeft voor het slachtoffer, maar ook voor de samenleving als geheel.

Vervolgens zal in hoofdstuk 3 worden bekeken welke maatregelen er in Nederland al zijn genomen om *mobbing* tegen te gaan. Belangrijk is om na te gaan of deze maatregelen afdoende zijn om het gewenste doel, de vermindering van pestgedrag op het werk, te bereiken.

In hoofdstuk 4 zal aandacht worden besteed aan de manier waarop in België is getracht *mobbing* tegen te gaan: naast de aanpak via de arbeidswetgeving, wordt *mobbing* ook via de strafwetgeving aangepakt.

In hoofdstuk 5 zal bekeken worden of de manier waarop *mobbing* in België strafbaar is gesteld mogelijk in Nederland op een soortgelijke wijze strafbaar gesteld zou kunnen worden.

In hoofdstuk 6 zal worden overwogen hoe een dergelijke anti-*mobbing* strafbepaling in Nederland het beste vorm gegeven kan worden. Ook zal aandacht worden besteed aan de eisen die worden gesteld bij het opstellen van nieuwe strafbepalingen.

¹⁹ <http://www.law.kuleuven.be/stopstalking/sub/algemene_informatie.html>. Zie bijlage.

Van belang is nog om op te merken dat ik in mijn scriptie veelvuldig gebruik maak van informatie die afkomstig is van diverse websites. Achtergrondinformatie over deze websites wordt door mij gegeven in de bijlage 'Achtergrondinformatie veelgebruikte websites'.

2. HET PROBLEEM MOBBING

2.1 Wat is *mobbing*?

Mobbing staat voor ongewenste omgangsvormen waarbij iemand moedwillig wordt lastiggevallen, geïntimideerd en gepest door een groep op het werk.²⁰

Mobbing gebeurt veelal gedurende een langere periode met de bedoeling een collega te kwetsen of te vernederen. Vaak richt een groep zich op één collega.²¹ De groep bestaat in de meeste gevallen uit: de pleger van *mobbing*, de direct betrokken collega's (de zwijgende middengroep) en soms de leiding.²²

Mobbing kan zich op diverse manieren uiten. Vaak wordt aan het slachtoffer geen hulp meer geboden in zijn werkzaamheden en wordt hij of zij niet meer meegevraagd met lunchpauzes; contacten worden beperkt tot het hoognodige; beloftes worden vaak niet gehouden; de persoon in kwestie wordt genegeerd. Ook worden in sommige gevallen de werkzaamheden van het slachtoffer extra gecontroleerd en wordt er multi-interpretabel omgesprongen met de regels.²³

In de Evaluatie van de Arbowet, die in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in 2000 werd verricht, wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende vormen van pesten: opmerkingen maken, grapje maken ten koste van, ongelijke behandeling, beledigen/schelden, negeren/isoleren, intimideren, openlijk terechtwijzen, gebaren maken, beschadigen van eigendommen, schoppen/slaan en andere vormen.²⁴

Voor het vervolg van de scriptie zal ik voor het begrip '*mobbing*' de meest recente definitie aanhouden van de Evaluatie van de Arbowet inzake ongewenste omgangsvormen dat in 2004 die werd uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van

²⁰ <<http://www.mobbingopdewerkvloer.nl/>> Dit is de definitie die de organisatie "Mobbing op de werkvloer" gebruikt. Deze organisatie richt zich sinds april 2008 op dienstverlening die aansluit op ongewenst gedrag binnen organisaties, zoals preventie, interventie, mediation en ondersteuning. Ook bieden ze opleidingen aan voor vertrouwenspersonen.

²¹ <[http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat is mobbing](http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat_is_mobbing)> Deze omschrijving wordt door de Stichting Stop Mobbing aan *mobbing* gegeven. Deze stichting heeft als doel het geven van bekendheid aan de aard, omvang, complexiteit en gevolgen van structurele ongewenste omgangsvormen op het werk, gericht tegen één persoon.

²² B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 13.

²³ <[http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat is mobbing](http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat_is_mobbing)>.

²⁴ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. 25.

Sociale Zaken en Werkgelegenheid.²⁵ In genoemde evaluatie werd pesten (op het werk), ofwel *mobbing*, als volgt omschreven: “Onder pesten worden alle vormen van intimiderend gedrag gerekend van mensen op het werk (collega's, leidinggevenden, klanten of leerlingen) tegen een werknemer die zich niet kan verdedigen tegen dit gedrag. Het gedrag kan bestaan uit verbaal geweld (uitschelden, treiteren, grapjes ten koste van), psychisch geweld (bedreigen, intimideren, onder druk zetten) en het vernielen van de eigendommen van de medewerker. Kenmerk van pesten is dat het regelmatig voorkomt, vaak door dezelfde persoon of personen, gericht tegen dezelfde persoon of groep personen.”

Volgens Middelbeek komt pesten net zo vaak voor bij hoger opgeleiden als bij lager opgeleiden, alleen de manier waarop gepest wordt en de technieken die gebruikt worden zijn anders.²⁶ Lager opgeleiden gaan elkaar vaker letterlijk te lijf of maken dingen kapot, terwijl bijvoorbeeld leidinggevenden proberen iemands zelfvertrouwen te ondermijnen, een meer mentale aanval.²⁷

Donkers van het Mobbing Experts Platform stelt dat pestgedrag iets vaker voor komt in de publieke sector, omdat werknemers in bijvoorbeeld het onderwijs en de gezondheidszorg minder bezig zijn met de organisatie zelf en hun aandacht vooral richten op leerlingen en patiënten.^{28 29}

2.2 Waarom is *mobbing* een probleem voor het slachtoffer?

Mobbing brengt schade toe aan het slachtoffer en dat kan zich op diverse manieren uiten. Zo kan het slachtoffer zich passief of juist heel provocerend gaan gedragen.³⁰

Ook kan *mobbing* bij het slachtoffer leiden tot een laag zelfbeeld en alles wat daarbij komt kijken, zoals weinig zelfvertrouwen, sombere/depressieve gevoelens en het wantrouwen van andere mensen. Vaak krijgt het slachtoffer dan ook te kampen met psychische problemen en psychosomatische klachten. Ook kan het slachtoffer last krijgen van angststoornissen. Het kan zelfs zo erg zijn dat er sprake is van

²⁵ Evaluatie van de Arboret inzake ongewenste omgangsvormen, Y. van Dam en M. Engelen, 2004, p. 16.

²⁶ Dhr. R. Middelbeek is communicatietrainer bij Sonar T.C, een coachingsbureau gespecialiseerd in het trainen van bedrijven over het voorkomen van pestgedrag. Middelbeek is gespecialiseerd in conflictsituaties. (Bron: <http://www.sonartc.nl/html/sonar.html>).

²⁷ S. Marmelstein, ‘Jennen op de werkvloer’, *Dagblad De Pers*, 3 november 2008, p. 12.

²⁸ Lia Donkers heeft samen met Frank de Mink op 2 mei 2008 het Mobbing Experts Platform opgericht. Ze is op haar eigen vakgebied expert op het gebied van mobbing. Lia Donkers coacht slachtoffers van mobbing.

²⁹ S. Marmelstein, ‘Jennen op de werkvloer’, *Dagblad De Pers*, 3 november 2008, p. 12.

³⁰ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 47.

suïcidale neigingen, waardoor in het ergste geval de hand aan zichzelf geslagen wordt.³¹

Voorts kan *mobbing* de lichamelijke gesteldheid van het slachtoffer aantasten, omdat het slachtoffer geen moment de kans krijgt om de teugels te laten vieren, maar constant op zijn hoede moet zijn.³² Een en ander kan leiden tot zware stress en slapeloosheid, wat er voor zorgt dat de lichamelijke conditie achteruit gaat.³³

In welke mate het slachtoffer lichamelijk en/of psychisch nadeel ondervindt van *mobbing* verschilt per individu. Het is afhankelijk van diverse factoren op lichamelijk gebied, maar ook omgevingsfactoren.³⁴ Als de fysieke en psychische gezondheid van het slachtoffer goed is, deze mogelijk minder schade oplopen. Ook aanzien/status, sociale ondersteuning, economische onafhankelijkheid, oriëntatie op de maatschappij, specifieke capaciteiten en probleemoplossend vermogen zijn van invloed op de mate waarin het slachtoffer nadeel ondervindt van *mobbing*.³⁵

Met de factor sociale ondersteuning wordt gedoeld op de hoeveelheid steun het slachtoffer krijgt van zijn omgeving. Ondanks dat slachtoffers van *mobbing* er vaak met hun naasten niet over praten uit schaamte, onwetendheid of onzekerheid, is het voor het slachtoffer toch belangrijk om op alle mogelijke manieren sociale ondersteuning te zoeken en te krijgen.³⁶ Volgens Van der Meer kunnen slachtoffers van *mobbing* zich psychisch of psychologisch onafhankelijk opstellen ten opzichte van hun werkgever door cursussen te volgen, andere interesses te ontwikkelen, zich te blijven oriënteren op de maatschappij, op een ander beroep of op een andere werkgever en door hun (specifieke) capaciteiten te verbeteren. Op deze manier maken zij zich waardevoller voor de werkgever. Indien een werkgever volgens Van der Meer besluit niets te ondernemen om *mobbing* te voorkomen of te stoppen in zijn bedrijf, zal hij er alleen maar nadeel van ondervinden.³⁷

³¹ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 47.

³² B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 48.

³³ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 48.

³⁴ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 49.

³⁵ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 48.

³⁶ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 49.

³⁷ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 49.

2.3 Waarom is *mobbing* een probleem voor de onderneming en de maatschappij?

Uit de vorige paragraaf blijkt dat pestgedrag op het werk veel schade kan aanrichten bij het slachtoffer. Maar niet alleen het slachtoffer lijdt schade. Als het probleem *mobbing* wordt benaderd vanuit de samenleving wordt het volgens Van der Meer duidelijk dat pestgedrag op het werk de werkgever veel geld kan kosten.^{38 39}

Ten eerste ontstaat het risico dat het slachtoffer niet meer op het werk verschijnt, omdat hij of zij zich 'te ziek' voelt als gevolg van het pestgedrag.⁴⁰ In beginsel draait de werkgever voor deze kosten op. Onder deze kosten vallen ook het eventueel inwerken van een nieuwe werknemer.

Mogelijk kan het slachtoffer van *mobbing* voor een veel langere periode uitgeschakeld zijn, waardoor de samenleving gaat meebetalen aan de kosten voor het 'ziek zijn' van het slachtoffer.⁴¹ Het wordt dan een maatschappelijke kostenpost. De maatschappij betaalt immers voor de arbeidsongeschiktheidsuitkering, waaronder het slachtoffer bij langdurig ziekteverlof onder valt.⁴² Het kan zelfs zo erg zijn dat het slachtoffer als gevolg van het pestgedrag volledig arbeidsongeschikt raakt.⁴³ De regering schatte in 2007 dat 14% van de arbeidsongeschiktheidszaken werkgerelateerde psychische klachten betrof.⁴⁴

Vaak is ook de bedrijfscultuur verstoord na de openbaring van *mobbing*, wat (extern of intern) aangepakt dient te worden.⁴⁵ Indien dat niet gebeurt, is het mogelijk dat de afdeling of de groep plegers van *mobbing* vervalt in 'oude' gewoonten. Indien dat gebeurt, zal het bedrijf nog meer kosten maken en mogelijk ook te kampen krijgen met een slecht imago (vanwege het weggaan van werknemers omdat er een negatieve bedrijfscultuur heerst).⁴⁶ Als de sfeer op het werk onrustig is

³⁸ Bob van der Meer is psycholoog en heeft diverse boeken geschreven over pestgedrag in het onderwijs en de werksfeer. Als medewerker van het Europees Expertisecentrum voor Veiligheid helpt hij scholen beleidsplannen tegen pesten op te zetten en geeft hij trainingen aan bedrijven. (Bron: <http://www.bobvandermeer.info/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=30>).

³⁹ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 52.

⁴⁰ Evaluatie Arboret over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. VI.

⁴¹ Evaluatie van de Arboret inzake ongewenste omgangsvormen, Y. van Dam en M. Engelen, 2004, p. 29.

⁴² <<http://www.uwv.nl/particulieren/arbeidsongeschikt/WAO/index.aspx>>. Zie bijlage.

⁴³ <<http://home.fnv.nl/02werkgeld/arbo/themas/ongewenst-gedrag/vragen/pesten/antwoord-pesten.html>>. Zie bijlage.

⁴⁴ C.J. Smitskam, *De nieuwe arbeidsomstandighedenwet*, Deventer: Kluwer, 2007, p. 36.

⁴⁵ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 51.

⁴⁶ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 51.

en het personeel ongemotiveerd is, is dat vaak te zien aan de achterblijvende prestaties van de werknemers. Dat wordt veroorzaakt door de afname van concentratie, de afname van arbeidsproductiviteit, de afname van het verantwoordelijkheidsgevoel en verminderde flexibiliteit, hetgeen vaak tot verminderde opbrengsten voor het bedrijf en kosten voor de werkgever.⁴⁷ Indien ervan uit wordt gegaan dat, naar economische begrippen, de samenleving baat heeft bij een zo hoog mogelijke economische groei (de economische groei van alle afzonderlijke ondernemingen opgeteld), dan kan worden gesteld dat de samenleving als geheel schade oploopt van achterblijvende economische groei als gevolg van de onnodige bedrijfskosten van *mobbing*.⁴⁸

Om de sfeer op het werk te verbeteren zullen er bepaalde dingen moeten veranderen. Het veranderen van de sfeer kost tijd en tijd is geld, dus weer kosten voor het bedrijf.⁴⁹

Ook zal het bedrijf, na ontslagname van het slachtoffer weer nieuwe mensen aan moeten trekken en in moeten werken, wat ook weer kosten met zich meebrengt.⁵⁰

Geschat wordt dat *mobbing* het bedrijfsleven per jaar 2.3 miljard euro kost, gebaseerd op internationaal onderzoek.⁵¹ Dat is per 'gepeste' werknemer tussen de 13.000 en 45.500 euro.⁵²

⁴⁷ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 53.

⁴⁸ W. Hulleman & A. J. Marijs, *Internationale economische ontwikkelingen en bedrijfsomgeving*, Groningen-Houten: Wolters-Noordhoff, 2003, p. 110-116 en 143-152.

⁴⁹ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p.51.

⁵⁰ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p.53.

⁵¹ Aldus psychologe Adriënné Hubert van het Hubert Consult. Het Hubert Consult is een onafhankelijk bureau dat sinds 1999 specialist is in het verbeteren van omgangsvormen op het werk. Daarnaast doet het Hubert Consult objectief onderzoek naar onder andere pesten op de werkvloer. (Bron: L. Westendorp, 'Pesten op de werkvloer', *Intermediair*, 1 oktober 2004 <<http://www.intermediair.nl/artikel/leidinggeven-in-de-praktijk/20175/pesten-op-de-werkvloer.html>>).

⁵² Laura Westendorp, 'Pesten op de werkvloer', *Intermediair*, 1 oktober 2004.

<<http://www.intermediair.nl/artikel/leidinggeven-in-de-praktijk/20175/pesten-op-de-werkvloer.html#20176>>.

3 DE SITUATIE IN NEDERLAND

3.1 De huidige regelgeving op het gebied van *mobbing* in Nederland

Mobbing is in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht niet als zodanig strafbaar gesteld. Uiteraard kan een slachtoffer van *mobbing* aangifte doen van ongewenst gedrag jegens hem of haar, maar de aangifte zal zich dan moeten richten op bestaande specifieke strafbaarstellingen, zoals bijvoorbeeld aanranding (artikel 246 Sr), verkrachting (artikel 242 Sr), belaging (artikel 285b Sr) en mishandeling (artikel 300 e.v. Sr). Genoemde strafbepalingen komen in de buurt van activiteiten die kunnen plaatsvinden bij *mobbing*, maar zijn niet alles omvattend. Zoals uit het vorige hoofdstuk is gebleken kan *mobbing* voorkomen in verschillende vormen.⁵³ Zo hoeft er niet altijd een vorm van geweld of dreiging met geweld plaats te vinden, zoals bij aanranding, verkrachting en mishandeling wel vereist is.

Het ruimer opgezette anti-belagingsartikel (artikel 285b Sr) komt meer tegemoet aan geweldloze vormen van *mobbing*, maar is nog niet alomvattend. Het anti-belagingsartikel is in de eerste instantie niet in het leven geroepen met de intentie *mobbing* strafbaar te stellen, maar niet uitgesloten is dat bepaalde activiteiten, die als *mobbing* zijn aan te duiden, via artikel 285b Sr zouden kunnen worden vervolgd.⁵⁴

Omdat Nederland specifieke sociale wetgeving heeft ontwikkeld om *mobbing* tegen te gaan zal ik hier in dit hoofdstuk eerst op ingaan. Vervolgens zal ik bekijken welke andere bestaande Nederlandse wetgeving inspeelt op de wens om *mobbing* aan te pakken.

3.1.1 De arbeidsrechtelijke aanpak van *mobbing*

De weinige regelgeving die Nederland bekend is met betrekking tot *mobbing* is de sociale wetgeving. In 1994 is de Arbeidsomstandighedenwet uitgebreid met de verplichting voor werkgevers om werknemers te beschermen tegen seksuele

⁵³ Evaluatie Arbowed over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. 25.

⁵⁴ *Kamerstukken I 1999/2000*, 25 768, nr. 67a, p. 5.

intimidatie en agressie en geweld (de zogenoemde psychosociale arbeidsbelasting).⁵⁵ Het doel van deze aanpassing was dat de Arbeidsomstandighedenwet gebruikt zou gaan worden om seksuele intimidatie, agressie en geweld op de werkplek terug te dringen.⁵⁶

Inmiddels is gebleken dat naast seksuele intimidatie, agressie en geweld ook *mobbing* een probleem is op de Nederlandse werkvloer. Verschillende berichten in de media gaven ten tijde van de evaluatie van de Arbeidsomstandighedenwet in 2000 aan dat ook de gevolgen van pesten zeer ingrijpend kunnen zijn.⁵⁷ *Mobbing* is daarom ook onder de psychosociale arbeidsbelasting opgenomen in de Arbeidsomstandighedenwet.^{58 59}

In artikel 3 lid 2 Arbeidsomstandighedenwet wordt elke werkgever verplicht om beleid te voeren tegen agressie, intimidatie en geweld, dus elk bedrijf moet zich aan de Arbeidsomstandighedenwet houden. Mocht de werkgever zich hier niet aan houden, dan kan de Arbeidsinspectie een administratieve boete opleggen (artikel 33 lid 1 Arbeidsomstandighedenwet). Daarnaast spreekt artikel 6:611 Burgerlijk Wetboek van goed werkgeverschap: de werkgever is verplicht zich als een goed werkgever te gedragen.

In de praktijk betekent dit, dat elke werkgever gericht preventief beleid voert tegen pestgedrag. Er dient door de werkgever aangegeven te worden welk gedrag niet gewenst is binnen zijn bedrijf. Eerst worden de risico's van *mobbing* binnen het bedrijf geïnventariseerd (artikel 5 lid 1 Arbeidsomstandighedenwet).⁶⁰ Daarna moet er een Plan van Aanpak worden opgesteld, vaak in overleg met personeelsvertegenwoordiging en de ondernemersraad. Vervolgens is de werkgever verplicht het personeel in te lichten over de genomen maatregelen om pesten op het

⁵⁵ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. I.

⁵⁶ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. 1.

⁵⁷ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. 1.

⁵⁸ Psychosociale arbeidsbelasting is volgens artikel 1 lid 3 sub e Arbeidsomstandighedenwet: "de factoren direct of indirect onderscheid met inbegrip van seksuele intimidatie, agressie en geweld, pesten en werkdruk, in de arbeidssituatie die stress teweeg brengen".

⁵⁹ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 68.

⁶⁰ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. 49.

werk tegen te gaan.⁶¹ Dat wil niet zeggen dat er vanuit het oogpunt van veiligheid en gezondheid de meest doelmatige maatregel moet worden getroffen ten koste van alles. Wel dienen er maatregelen te worden getroffen die door vakdeskundigen in brede kring worden aanvaard als toepasbaar in de praktijk. Ook economische, operationele en technische aspecten mogen bij die beoordeling meegewogen worden.⁶² Vaak wordt er een klachtencommissie ingesteld en een vertrouwenspersoon aangewezen.⁶³ Eventuele meldingen van *mobbing* dienen vervolgens op vertrouwelijke en zorgvuldige wijze te worden geregistreerd.⁶⁴ Volgens Stichting Stop Mobbing is er sprake van voldoende beleid ten aanzien van pesten indien:⁶⁵

- er maatregelen zijn ten aanzien van voorlichting en onderricht met betrekking tot het voorkomen van psychosociale arbeidsbelasting (waar ook *mobbing* onder valt);
- er protocollen aanwezig zijn betreffende werkzaamheden met risico op agressie en geweld;
- er meldingsprocedures aanwezig zijn ten behoeve van gebeurtenissen die gepaard gaan met agressie en/of geweld;
- incidenten met agressie en/of geweld structureel tijdens werkoverleggen besproken worden. Indien deze besprekingen slechts tijdens managementoverleggen plaatsvinden is dat niet voldoende;
- er procedures aanwezig zijn voor opvang en begeleiding in geval werknemers geconfronteerd zijn met agressie en/of geweld;
- er waar mogelijk de nodige materiële, bouwkundige en/of organisatorische maatregelen zijn genomen;
- er eventuele risico's op agressie en/of geweld in een Risico-Evaluatie & Inventarisatie zijn opgenomen en daaruit voortvloeiende concrete maatregelen in het Plan van Aanpak vermeld worden, zo nodig onder vermelding van termijnen

⁶¹ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. 51.

⁶² A.H.M. Boere, *Arbeidsomstandighedenwet, stand van zaken per 1 januari 2008*, Alphen aan de Rijn: Kluwer, 2008, p. 195-196.

⁶³ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. IV.

⁶⁴ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 74.

⁶⁵ De Stichting Stop Mobbing heeft als doel het geven van bekendheid aan de aard, omvang, complexiteit en gevolgen van structurele ongewenste omgangsvormen op het werk, gericht tegen één persoon.

waarbinnen de voorgenomen maatregelen gerealiseerd zullen zijn. De Risico-Evaluatie & Inventarisatie en het Plan van Aanpak worden door of in opdracht van de werkgever opgesteld.⁶⁶

3.1.2 De civielrechtelijke aanpak van *mobbing*

Ook bestaat er een mogelijkheid om via het burgerlijk recht de pleger van *mobbing* aan te pakken: via art. 6:162 BW ofwel de onrechtmatige daad. Onder 'onrechtmatige daad' wordt verstaan: "een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, een en ander behoudens aanwezigheid van een rechtvaardigheidsgrond".

Mobbing zou naar mijn mening onder artikel 6:162 BW kunnen vallen. Er kan namelijk sprake zijn van strijd met een wettelijke plicht, zoals het maken van inbreuk op het recht op lichamelijke integriteit (artikel 11 GW) en/of op de persoonlijke levenssfeer (artikel 10 GW) van het slachtoffer. Daarnaast kan men *mobbing* uitleggen als een handelwijze die in strijd is met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijke verkeer betaamt is.

Door zich te beroepen op artikel 6:162 BW kan het slachtoffer trachten een schadevergoeding te verkrijgen van de pleger van *mobbing*. Ook kan het slachtoffer – eventueel via een kort geding – een straat- of contactverbod afdwingen of trachten via het opleggen van een dwangsom (artikel 661a Rv) de pleger van *mobbing* ertoe te bewegen zijn ongewenste gedrag te staken.

Het nadeel van een civielrechtelijke procedure is dat het slachtoffer zelf het initiatief moet nemen om een civiele procedure te starten en er dan ook zelf voor zal moeten zorgen dat hij of zij aannemelijk maakt dat de pleger van *mobbing* zich schuldig maakt aan een onrechtmatige daad.⁶⁷

Ook moeten er hoge griffierechten worden betaald door het slachtoffer van *mobbing*. Daarnaast zal het slachtoffer, ondanks dat er bij dergelijke procedures geen

⁶⁶ http://www.stopmobbing.nl/html/mobbing_en_de_wet.htm en B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 73-75. Zie bijlage voor informatie over website.

⁶⁷ M. de Blois, *Contouren van het recht*, Deventer: Kluwer, 1999, p. 171-177.

advocaat vereist is, in beginsel zelf moeten opdraaien voor de kosten van het geding.⁶⁸

Daarnaast is het volgens Malsch moeilijk om, indien er een straat- of contactverbod aan de pleger van *mobbing* wordt opgelegd, dat verbod te handhaven. Handhaving is dan namelijk de verantwoording van het slachtoffer, die minder middelen heeft om het verbod te handhaven.⁶⁹

Echter indien wordt vastgesteld door de rechter dat er sprake is van een onrechtmatige daad jegens het slachtoffer, kan de pleger van de onrechtmatige daad (*mobbing*) wel worden veroordeeld tot het betalen van de kosten van het geding, inclusief de advocaatkosten van het slachtoffer, althans een gedeelte daarvan, aldus De Blois.⁷⁰

Uit een vonnis van de rechtbank Utrecht blijkt dat het voor het slachtoffer moeilijk kan zijn om een onrechtmatige daad aan te tonen op grond van 'licht' *mobbing*-gedrag. Het betreffende slachtoffer had een klacht ingediend bij de Klachtencommissie Ongewenste Omgangsvormen van de Politie Regio Utrecht, omdat zij in de periode van juli 2003 tot juli 2004 in de werksituatie geconfronteerd was geweest met fysieke en verbale gedragingen die zij als ongewenst had ervaren. Het ging hierbij om gedragingen als het omhoog trekken van het T-shirt van het slachtoffer, het aanraken van haar been tijdens autoritten en het bij haar nek pakken en optillen van het slachtoffer. Na een onderzoek verklaarde de klachtencommissie de klacht van het slachtoffer gegrond. Via de civielrechtelijke weg trachtte het slachtoffer vervolgens tevergeefs de pleger van *mobbing* aansprakelijk te stellen voor de geleden schade. De rechtbank overwoog echter dat in het midden kon blijven welke van het door het slachtoffer gestelde gedragingen daadwerkelijk door gedaagde waren verricht en dat om proceseconomische redenen het door het slachtoffer in dit kader gedane bewijsaanbod zou worden gepasseerd.⁷¹ De rechtbank achtte de aard en de ernst van de door het slachtoffer gestelde gedragingen, zelfs al

⁶⁸ M. de Blois, *Contouren van het recht*, Deventer: Kluwer, 1999, p. 171-177.

⁶⁹ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 17.

⁷⁰ M. de Blois, *Contouren van het recht*, Deventer: Kluwer, 1999, p. 171-177.

⁷¹ Rechtbank Utrecht 3 juni 2009, LJN: BI6777.

zouden deze gedragingen vast komen te staan, niet van een zodanig gewicht dat een inbreuk op het recht van lichamelijke integriteit kon worden aangenomen. Uit deze uitspraak van de rechtbank Utrecht wordt dus duidelijk dat het ongewenste gedrag van enig gewicht moet zijn om te kunnen spreken van een inbreuk op het recht op lichamelijke en/of geestelijke integriteit van het slachtoffer en als gevolg daarvan te kunnen worden aangemerkt als een onrechtmatige daad.⁷²

3.2 Artikel 285b Sr: belaging

Voordat artikel 285b Sr op 12 juli 2000 in werking is getreden, kon er strafrechtelijk alleen tegen belaging worden opgetreden als de dader zich schuldig had gemaakt aan het plegen van een strafbaar feit, zoals geweldpleging, moord, laster, vernieling of overtreding van artikel 426bis Sr.⁷³ In laatstgenoemd artikel is strafbaar gesteld het belemmeren van een ander in diens bewegingsvrijheid, het opdringen aan een ander tegen diens wil en het hinderlijk volgen van een ander op de openbare weg. In de praktijk wordt dit artikel maar weinig toegepast.⁷⁴ Redenen om tot strafbaarstelling van belaging over te gaan in een apart wetsartikel waren enkele incidenten waarbij de tot dan toe bestaande wetgeving geen toereikende bescherming bleek te kunnen bieden aan de slachtoffers.⁷⁵

3.2.1 Wat is belaging?

Bij belaging is er sprake van herhaling, niet van één enkele handeling. Deze handelingen kunnen op zich legaal zijn, maar bij belaging is de opzet gericht om op door een serie van gedragingen een ander vrees aan te jagen.⁷⁶ In Nederland is het begrip in belaging in artikel 285b Sr geformuleerd als *“wederrechtelijk stelselmatig inbreuk maken op eens anders persoonlijke levenssfeer met het oogmerk die ander te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden dan wel vrees aan te jagen.”* Hiermee is volgens Baas

⁷² Rechtbank Utrecht 3 juni 2009, LJN: BI6777.

⁷³ N.J. Baas, *Stalking: Slachtoffers, daders en maatregelen tegen deze vorm van belagen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Justitie 1998, p. 16.

⁷⁴ N.J. Baas, *Stalking: Slachtoffers, daders en maatregelen tegen deze vorm van belagen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Justitie 1998, p. 16.

⁷⁵ N.J. Baas, *Stalking: Slachtoffers, daders en maatregelen tegen deze vorm van belagen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Justitie 1998, p. 16 en *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5.

⁷⁶ N.J. Baas, *Stalking: Slachtoffers, daders en maatregelen tegen deze vorm van belagen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Justitie 1998, p. 19.

geen beperking aangebracht dat alleen sprake is van belaging, als het slachtoffer duidelijk door het gedrag van de dader wordt geschaad.⁷⁷

Belaging kan bestaan uit diverse activiteiten.⁷⁸ Veel voorkomende methoden zijn: het telefonisch lastigvallen en het schrijven van brieven. Ook kan er bij de woning van het slachtoffer gepost worden of wordt het slachtoffer op straat lastig gevallen. Dat hoeft niet alleen het slachtoffer te overkomen, maar ook familie, vrienden en werkgevers van het slachtoffer kunnen lastig gevallen worden. Daarnaast worden er ook weleens e-mails of faxen verzonden of cadeaus gestuurd. Belediging en bedreiging van slachtoffers en hun naasten zijn ook vormen van belaging.⁷⁹

Mobbing kan op verschillende manieren plaatsvinden. Ook een pleger van *mobbing* kan het slachtoffer vervelende emails sturen, dan wel het slachtoffer lastig vallen per telefoon of het slachtoffer beledigen en bedreigen. Dit zijn activiteiten die ook voorkomen bij belaging en ook als zodanig zouden kunnen worden vervolgd. Het moge duidelijk zijn dat *mobbing* en belaging op een aantal vlakken overeen komen.

Uit de onderstaande tabel blijkt een toename van het aantal gerechtelijke beslissingen met betrekking tot belaging tot 2007, daarna neemt dit af.

Gerechtelijke beslissingen: belaging (artikel 285b Sr)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
26	228	306	520	577	648	698	801	745	446	100

Bron: Justitiële Informatiedienst (Onderzoeks- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie)⁸⁰

⁷⁷ N.J. Baas, *Stalking: Slachtoffers, daders en maatregelen tegen deze vorm van belagen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Justitie 1998, p. 19.

⁷⁸ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 11.

⁷⁹ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 11.

⁸⁰ Met betrekking tot de gegevens van het jaar 2010 zijn alle geregistreerde gerechtelijke beslissingen opgenomen tot de peildatum 12 juli 2010.

3.2.2 De overeenkomst tussen belaging en *mobbing*

In de Memorie van Antwoord van 4 april 2000 bij de behandeling van het wetsvoorstel betreffende belaging, sloten de initiatiefnemers van het wetsvoorstel niet uit dat het anti-belagingsartikel ook zou kunnen worden toegepast in geval van pestgedrag op het werk. Het antwoord was niet eenduidig te geven, want de mogelijkheid van toepassing was afhankelijk van de verrichtte gedragingen.⁸¹ Sommige gedragingen zouden onder artikel 285b Sr kunnen vallen, mits zij zouden voldoen aan de delictomschrijving van belaging. Van een relevante inbreuk op de persoonlijke levenssfeer kan bij een klein pesterijtje niet gesproken worden, maar indien die pesterijtjes een aanhoudend karakter zouden krijgen en zouden verworden tot treiterijen dan zou volgens de Memorie van Antwoord niet uit te sluiten zijn dat dergelijk gedrag strafrechtelijk vervolgd zou kunnen worden via belaging.⁸²

Om te beoordelen in hoeverre *mobbing* zou kunnen worden vervolgd via het anti-belagingsartikel is het nodig om de overeenkomsten en de verschillen tussen *mobbing* en belaging te beoordelen. In paragraaf 3.2.1. werd de wettelijke omschrijving gegeven van belaging, welke hierna zal worden vergeleken met activiteiten die als *mobbing* zouden kunnen worden aangeduid.

Mobbing kan volgens Hubert bestaan uit:⁸³

“- **sociaal isoleren**, waarbij bijvoorbeeld een bepaalde persoon niet meer mee wordt gevraagd voor lunch of bij vergaderingen of in gesprekken opzettelijk wordt genegeerd;

- **werken onaangenaam of onmogelijk maken**, door bijvoorbeeld iemands werkmateriaal zoek te maken of bepaalde berichten of telefoontjes niet door te geven, door een bepaalde persoon steeds de minder leuke klussen te laten doen of door ongegrond veel kritiek te geven of het manipuleren van de prestaties van een bepaalde persoon;

⁸¹ *Kamerstukken I 1999/2000*, 25 768, nr. 67a, p. 5.

⁸² *Kamerstukken I 1999/2000*, 25 768, nr. 67a, p. 5.

⁸³ <<http://home.fnv.nl/02werkgeld/arbo/themas/ongewenst-gedrag/vragen/pesten/index.html>>. Zie bijlage.

- bespotten**, door de spot met iemand te drijven vanwege bijvoorbeeld zijn uiterlijk, zijn gedrag of manier van doen;
- roddelen**, waarbij bewust slechts schadelijke zaken over een bepaalde persoon besproken worden, om de reputatie van die persoon te schaden;
- dreigementen**, bijvoorbeeld dreigen met ontslag (door de baas) of collega's die benadrukken de situatie te verergeren;
- lichamelijk geweld**. Dat kan variëren tot een duwtje of iemand opsluiten tot een persoon bewust verwonden of in elkaar slaan;
- seksuele intimidatie**, wat betreft zowel intimiderende opmerken als ongewenste handtastelijkheden;
- racisme**, wat alle bovengenoemde vormen kan betreffen, maar dan uitgevoerd op grond van de etnische afkomst van het slachtoffer.⁸⁴

De overeenkomst tussen belaging en *mobbing* schuilt in het feit dat in beide gevallen stelselmatig inbreuk wordt gemaakt op de persoonlijke levenssfeer van het slachtoffer.⁸⁵ In de term 'inbreuk' zit een opzetmoment besloten, omdat het 'inbreken niet culpoos kan gebeuren'.⁸⁶ Zoals in paragraaf 2.1 bleek, is zowel bij *mobbing* als bij belaging opzet vereist.⁸⁷ Bij belaging is daarnaast sprake van stelselmatig handelen, wat ook volgens paragraaf 2.1 het geval is bij *mobbing*.⁸⁸

Het verschil tussen belaging en *mobbing* zit met name in de manier waarop de activiteiten bij beide inbreuken worden ontplooid. De hiervoor genoemde gedragingen van de pleger bij *mobbing*, zoals het zo onaangenaam mogelijk maken van het werk van het slachtoffer, door bijvoorbeeld het zoek maken van werkmateriaal, het niet doorgeven van bepaalde berichten of telefoontjes en dergelijke, zullen - bekeken vanuit het perspectief van artikel 285b Sr - mijns inziens niet van voldoende gewicht zijn om te kunnen spreken van belaging.⁸⁹ Een klein pesterijtje is volgens de Memorie van Antwoord niet voldoende om van een

⁸⁴ <<http://home.fnv.nl/02werkgeld/arbo/themas/ongewenst-gedrag/vragen/pesten/index.html>>. Zie bijlage.

⁸⁵ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 43-44.

⁸⁶ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 43-44.

⁸⁷ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 42-43.

⁸⁸ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 41-42.

⁸⁹ <<http://home.fnv.nl/02werkgeld/arbo/themas/ongewenst-gedrag/vragen/pesten/index.html>>. Zie bijlage.

relevante inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van het slachtoffer te spreken.⁹⁰ Echter bij kleine pesterijtjes kan men wél spreken van *mobbing*.

Verschillen zoals hiervoor genoemd tussen belaging en *mobbing* sluiten echter niet uit dat er bij *mobbing* gedragingen plaatsvinden, die van voldoende gewicht zijn, om tevens als belaging te kunnen worden aangemerkt en derhalve via artikel 285b Sr zouden kunnen worden vervolgd. Zoals reeds opgemerkt, sluiten de indieners van het wetsvoorstel voor het anti-belagingsartikel de aanpak van *mobbing* via artikel 285b Sr niet uit.⁹¹

3.3 Een mogelijke nieuwe anti-*mobbing*wet in Nederland

Of een eventuele strafbaarstelling van *mobbing* effectief zal zijn in Nederland, in de zin van dat het aantal slachtoffers af zal nemen, hangt af van diverse factoren.

Of een anti-*mobbing*wet een preventieve werking kan hebben, is op voorhand moeilijk te zeggen. *Mobbing* gebeurt in de regel niet openlijk voor de ogen van personen die iets aan het probleem zouden kunnen doen. Indien deze personen, ofwel de leidinggevenden, wel op de hoogte zouden zijn van het probleem, zouden zij volgens de Arbeidsomstandighedenwet genoodzaakt zijn daar iets aan te doen.⁹² Daarmee doel ik op de leidinggevenden die hun positie kunnen gebruiken om machtsverhoudingen binnen de groep werknemers aan te pakken door bijvoorbeeld een reorganisatie. Of door de werknemers een training te laten volgen van een - eventueel externe - coach.⁹³

Preventieve werking van een wettelijke regeling kan meestal pas vastgesteld worden als het betreffende gedrag dat men beoogt tegen te gaan afneemt of verdwijnt. Aangezien pestgedrag voor leidinggevenden meestal niet zichtbaar is, en door omstanders vaak wordt verzwegen, zal een pleger van *mobbing* zich waarschijnlijk ook niet van zijn onwenselijke gedragingen laten weerhouden door

⁹⁰ Kamerstukken I 1999/2000, 25 768, nr. 67a, p. 5.

⁹¹ Kamerstukken I 1999/2000, 25 768, nr. 67a, p. 5.

⁹² Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. IV.

⁹³ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 13.

een strafbaarstelling van zijn gedrag.⁹⁴ Als de pakkans klein is, is er weinig druk om de ongewenste gedraging te staken.⁹⁵

Onder de slachtoffers van *mobbing* heerst vaak een gevoel van schaamte. Schaamte dat ze op een dergelijke onaangename wijze behandeld worden en zij zich ook nog zo laten behandelen.⁹⁶ Ook hebben zij de neiging om die ongewenste behandeling door collega's, klanten of de werkgever te bagatelliseren.⁹⁷ De stap om aangifte te doen van *mobbing* bij de politie kan mogelijk te groot zijn, zodat er maar weinig mensen heil zien in een strafrechtelijke vervolging van de pleger van *mobbing*.⁹⁸ Dat zou een eventuele anti-*mobbing*wet maken tot een onbruikbaar wetsartikel.

Een anti-*mobbing*artikel kan echter wel ervoor zorgen dat de focus komt te liggen op *mobbing* als een maatschappelijk probleem. Het kan de ogen openen voor werkgevers, die vervolgens het anti-*mobbing*beleid op hun werkterrein wellicht nog beter vorm zullen gaan geven.⁹⁹ Dit om een slechte naam van het bedrijf en een mogelijke arbeidsgerelateerde vervolging van een medewerker van het bedrijf te voorkomen.¹⁰⁰ Het zou voor de slachtoffers ook een duw in de rug kunnen zijn om toch aangifte te doen omdat ze het gevoel hebben dat hun klachten serieus worden genomen door de overheid en dat hun problemen worden erkend.¹⁰¹

Ook valt er nog een afweging te maken of een dergelijk anti-*mobbing*artikel vorm moet worden gegeven als een separaat artikel of als onderdeel van een bestaand wetsartikel (bijvoorbeeld artikel 285b Sr, het anti-belagingsartikel). Een

⁹⁴ De reactie op een anti-*mobbing*wet van plegers van *mobbing* zou kunnen lijken op de reactie van plegers van belastingfraude en verkeersboetes : P.J. van Koppen, D.J. Hessing e.a. (red), *Het Recht van Binnen, Psychologie van het Recht*, Deventer: Kluwer, 2002, p. 955-958.

⁹⁵ P.J. van Koppen, D.J. Hessing e.a. (red), *Het Recht van Binnen, Psychologie van het Recht*, Deventer: Kluwer, 2002, p. 955-958.

⁹⁶ <http://www.arboportaal.nl/agressie-intimidatie/nieuws/landelijk-congres-over-pesten-op-het-werk>>. Zie bijlage.

⁹⁷ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 61.

⁹⁸ Als bij de behandeling van artikel 285b Sr. Zie M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

⁹⁹ Door de invoering van artikel 3 leden 2, 3 en 4 aan Arbeidsomstandighedenwet werden de werkgevers gedwongen om zicht te focussen op psychosociale arbeidsbelasting. Door een anti-*mobbing*wet zouden werkgevers gedwongen worden weer opnieuw te kijken naar hun beleid met betrekking tot *mobbing*. Zie Evaluatie Arboret over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. IV.

¹⁰⁰ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 51.

¹⁰¹ Als bij behandeling artikel 285b Sr, Zie *Kamerstukken II 1997/98*, 25 786, nr. 3 (MvT), p.13.

separaat wetsartikel geeft aan dat *mobbing* wordt erkend als een probleem van dergelijk gewicht dat het niet onder een algemeen wetsartikel te scharen valt.¹⁰² Het geeft weer hoe belangrijk de overheid het vindt dat dit maatschappelijke probleem wordt aangepakt. Als een dergelijk statement wordt afgegeven door de overheid zal dit weer zijn uitwerking hebben op het bedrijfsleven, waar waarschijnlijk ook meer aandacht zal worden gegeven aan het fenomeen pesten op het werk.

Daarnaast is het een aansporing voor slachtoffers om te overwegen om toch de moeite te doen om een klacht in te dienen bij de politie, met een verzoek tot vervolging aan de Officier van Justitie, tegen het ongewenste gedrag dat jegens hen wordt geuit.

Van belang is nog om op te merken dat belaging een klachtdelict is (zie artikel 285b lid 2 Sr) met gevolg dat belaging slechts vervolgbaar is indien het slachtoffer een klacht indient. Bij de totstandkoming van artikel 285b Sr is voor een klachtdelict gekozen om zo het slachtoffer te beschermen, zodat het slachtoffer zelf zou kunnen bepalen of hij of zij geconfronteerd wil worden met de gevolgen van een strafvervolging.¹⁰³

Het is mijns inziens aanbevelingswaardig om ook bij een eventuele strafbaarstelling van *mobbing* een klachtdelict als uitgangspunt te nemen. Bij *mobbing* kan naar mijn mening sprake zijn van dezelfde situatie als bij belaging. Ook in de situatie van *mobbing* zou het slachtoffer ervoor kunnen kiezen om géén klacht in te dienen om bijvoorbeeld te voorkomen dat intieme details naar buiten worden gebracht of dat hij of zij verplicht is te getuigen in enige fase van het strafproces.¹⁰⁴

Tijdens de totstandkoming van artikel 285b Sr waren er twijfels of het slachtoffer de stap zou durven zetten om daadwerkelijk een klacht in te dienen.¹⁰⁵ Dit zou mogelijk dus ook van toepassing kunnen zijn indien bij een anti-*mobbing* strafbepaling een klachtdelict als uitgangspunt wordt genomen.

¹⁰² Als bij behandeling artikel 285b Sr, Zie *Kamerstukken II 1997/98*, 25 786, nr. 3 (MvT), p.13 en B.J.M. van Klink, *De wet als symbool: Over wettelijke communicatie en de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de arbeid*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1998.

¹⁰³ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 49.

¹⁰⁴ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 49.

¹⁰⁵ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

Om tot een beter oordeel te komen, over in hoeverre *mobbing* strafrechtelijk kan worden vervolgd via artikel 285b Sr of dat wellicht een aparte strafbepaling is vereist, is het mijns inziens nuttig om naar de Belgische wetgeving omtrent *mobbing* te kijken. Daar is *mobbing* strafbaar gesteld via het artikel dat ook gedragingen strafbaar stelt die als belaging zijn aan te duiden, namelijk artikel 442bis Strafwetboek.¹⁰⁶ Er zal in het volgende hoofdstuk gekeken worden naar de inhoudelijke verschillen tussen beide wetsbepalingen, die in de kern beogen hetzelfde rechtsbelang te beschermen, namelijk de bescherming tegen bepaalde inbreuken op de persoonlijke levenssfeer.

¹⁰⁶ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 31.

4 DE SITUATIE IN BELGIË

4.1 Het wettelijk kader met betrekking tot *mobbing*

Om een duidelijk beeld te krijgen van hoe er in België wordt omgegaan met gevallen van *mobbing* is het belangrijk om te kijken naar de opzet van de regelgeving die er in België geldt omtrent *mobbing*. Daarbij zal ik niet alleen artikel 442bis Strafwetboek bespreken, maar ook de mogelijkheden voor de aanpak van *mobbing* buiten het strafrecht belichten.

4.2 De arbeidsrechtelijke aanpak van *mobbing* in België

Sinds 4 augustus 1996 is in België wetgeving van kracht omtrent bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, ook wel aangeduid als wetgeving ter voorkoming van psychosociale belasting veroorzaakt op het werk.¹⁰⁷

¹⁰⁸ Deze wet wordt in België de Welzijnswet genoemd, welke term ik hierna gebruik om naar deze wet te verwijzen. Op 17 mei 2007 werden aan de Welzijnswet bijzondere bepalingen toegevoegd over de vorming en bijscholing van preventieadviseurs voor preventie en bescherming op het werk.¹⁰⁹ De nadruk werd zo gelegd op preventie in plaats van repressie.¹¹⁰

Volgens de Welzijnswet dient de werkgever een risicoanalyse te maken, op basis waarvan hij over gaat tot het nemen van preventieve maatregelen.¹¹¹ Die maatregelen bestaan volgens Ponnet minstens uit de volgende punten:¹¹²

- het aanpassen van de materiële inrichting op de arbeidsplaatsen zodat geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag voorkomen wordt;

¹⁰⁷ Wetgeving is te vinden via website van de Belgische Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Zie <<http://www.meta.fgov.be/moduleTab.aspx?id=564&idM=102>>.

¹⁰⁸ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

¹⁰⁹ KB van 17 mei 2007, <<http://www.prebes.be/KBAV.pdf>>.

¹¹⁰ Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 19 september 2006, doc 51, 2686/001, 2687/001.

¹¹¹ G. Ponnet, 'Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk: het juridisch kader', Over Werk, tijdschrift van het steunpunt WAV, 3/2003, p. 31 Steunpunt WAV biedt logistieke en wetenschappelijke ondersteuning aan onderzoekers en beleidsmedewerkers die zich onder andere bezig houden met arbeidsvraagstukken.

¹¹² G. Ponnet is een hoofd van de afdeling betreffende normen over het welzijn op het werk van de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg in België. (Bron: <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=332>>).

- het bepalen over welke middelen de slachtoffers beschikken om hulp te krijgen. Daarnaast de vaststelling op welke wijze men zich tot de vertrouwenspersoon en de preventieadviseur kan richten. Genoemde functionarissen zijn aangewezen om gevallen van geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk te behandelen;
- het mogelijk maken van een snel en volledig onpartijdig onderzoek naar de feiten van geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk;
- het regelen van de opvang van de slachtoffers en de hulp en steun die zij nodig hebben;
- het nemen van maatregelen voor de opvang bij de reïntegratie van het slachtoffer op de werkvloer;
- het vaststellen van verplichtingen van de hiërarchische lijn bij de voorkoming van gevallen van geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk. Het gaat hierbij om het toekennen van taken aan leidinggevendenden omtrent het preventiebeleid;
- het geven van voorlichting en opleiding aan de werknemers;
- het voorlichten van het comité (medezeggenschapsraad), indien aanwezig;
- het erop toezien dat werknemers die het slachtoffer zijn van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk een passende psychologische ondersteuning krijgen van gespecialiseerde diensten en instellingen.¹¹³

Gelet op het bovenstaande is deze vorm van wetgeving te vergelijken met de in Nederland bestaande Arbeidsomstandighedenwet.

4.3.1 Mobbing in de Belgische Welzijnswet

In artikel 32ter van de Welzijnswet wordt *mobbing* gedefinieerd als *“meerdere gelijkaardige of uiteenlopende onrechtmatige gedragingen, buiten of binnen de onderneming of instelling, die plaats hebben gedurende een bepaalde tijd die tot doel of gevolg hebben dat de persoonlijkheid, de waardigheid of de fysieke of psychische integriteit van een persoon bij de uitvoering van het werk wordt aangetast, dat zijn betrekking in gevaar wordt gebracht of dat een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd*

¹¹³ G. Ponnet, ‘Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk: het juridisch kader’, Over Werk, tijdschrift van het steunpunt WAV, 3/2003, p. 31-32.

dat zich inzonderheid uit in woorden, bedreigingen, handelingen, gebaren of eenzijdige geschriften.”¹¹⁴

Belangrijke elementen van pestgedrag zijn volgens de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (hierna: FOD) het onrechtmatige karakter van - al dan niet van verschillende aard - de gedragingen, de herhaling ervan in de tijd en de gevolgen ervan.¹¹⁵

Het is niet noodzakelijk dat de dader met opzet heeft gehandeld. Gedrag dat een impact heeft op een persoon, zelfs als de dader de gevolgen niet heeft gewenst, is voldoende om als pestgedrag gekwalificeerd te worden, aldus het FOD.¹¹⁶

Van de werkgever wordt in artikel 5 van de Welzijnswet verlangd dat hij - naar eigen inzicht - een preventiebeleid voert betreffende psychosociale belasting op het werk met daarin maatregelen gericht op het bestrijden van geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag. Daarmee wordt bedoeld op maatregelen als het aanstellen van een preventieadviseur en eventuele vertrouwenspersonen, het opstellen van een interne procedure voor melding van onrechtmatig gedrag door een werknemer, informatieverstrekking aan de werknemers over de genomen maatregelen en het zorgen voor begeleiding van eventuele slachtoffers.¹¹⁷

Een werknemer die meent het slachtoffer te zijn van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk kan dit aanpakken via het intern door de werkgever opgestelde beleid, via toezichtsambtenaren (Inspectie toezicht en welzijn op het werk) of via een procedure van het bevoegde rechtscollege. Het volgen van de interne weg geniet de voorkeur.¹¹⁸ Daarin contacteert het slachtoffer eerst de vertrouwenspersoon of psychosociale preventieadviseur, waarna hij of zij binnen 8 kalenderdagen zal worden gehoord en informatie zal krijgen over de mogelijke vervolgpcedures. Er kan gekozen worden voor een informele verzoeningsprocedure óf het slachtoffer kan ervoor kiezen om direct een met

¹¹⁴ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

¹¹⁵ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

¹¹⁶ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

¹¹⁷ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

¹¹⁸ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

redenen omklede formele klacht in te dienen tegen de pleger van *mobbing*. Dan wordt de klacht door de preventieadviseur onderzocht en zal deze een rapport uitbrengen aan de werkgever.¹¹⁹

4.3.2 De strafrechtelijke aanpak van *mobbing* in België

In België is er net als in Nederland een Openbaar Ministerie dat bij de vervolging van strafbare feiten namens de overheid optreedt. Het Openbaar Ministerie bestaat uit 'gewone parketten' en arbeidsauditoraten. De arbeidsauditoraten gaan over alle zaken die onder de arbeidsrechtbank vallen. Met name burgerlijke geschillen komen voor de arbeidsrechter. En indien wetten, die de rechten van de burger beschermen op het gebied van sociale zekerheid en sociale bijstand, strafbepalingen bevatten, dan treedt het arbeidsauditoraat op als vervolgende instantie. Zaken die tot de competentie van de arbeidsauditeur behoren, worden door de gewone strafrechter behandeld.¹²⁰

Wanneer melding van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel geweld op de werkplek jegens een slachtoffer wordt gemaakt bij de arbeidsauditeur, oordeelt deze over de noodzaak en opportuniteit om over te gaan tot strafvervolging. Indien de arbeidsauditeur besluit tot vervolging dan kan hij de verdachte van de feiten, en in bepaalde omstandigheden de werkgever, dagvaarden voor de correctionele rechtbank.¹²¹

Genoemde procedure wordt gevoerd op grond van artikel 442bis Strafwetboek.¹²² Dit wetsartikel wordt gebruikt omdat de Welzijnswet zelf niet voorziet in een strafbepaling die het plegen van *mobbing* strafbaar stelt.¹²³

Ook de werkgever kan worden vervolgd op grond van artikel 442bis Strafwetboek indien hij zelf de pleger is van *mobbing*. Daarnaast biedt artikel 32 septies jo. artikel 81 Welzijnswet de mogelijkheid om de werkgever strafrechtelijk aan te pakken, indien hij heeft nagelaten passende maatregelen te nemen vanaf het

¹¹⁹ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

¹²⁰ J. Matthijs, *Openbaar Ministerie*, Deurne: Kluwer Rechtswetenschappen België 1992, p 105-106

¹²¹ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

¹²² http://www.juridat.be/cgi_loi/loi_N.pl?cn=1867060801>. Voor artikel 442bis Strafwetboek zie paragraaf 1.3.

¹²³ *De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002*, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 65.

moment dat hij op de hoogte werd gesteld van het plaatsvinden van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op de werkvloer.^{124 125}

Het is wel mogelijk om via artikel 88bis van de Welzijnswet de werknemer of werkgever (als pleger van *mobbing*), die geen einde zou hebben gemaakt aan het geweld, de pesterijen en het ongewenst seksueel gedrag op het werk binnen de door de rechter vastgestelde termijn, te bestraffen met een gevangenisstraf van acht dagen tot een maand en een geldboete van € 145,- tot €2.750,-.^{126 127} Op dit artikel kan echter pas een beroep worden gedaan indien de rechter al eerder een oordeel over de zaak heeft gegeven, want artikel 88bis Welzijnswet geeft aan dat er al sprake is van een “door het bevoegde rechtscollege (...) vastgestelde termijn” waarbinnen een einde moet zijn gemaakt aan het ongewenste gedrag.

Artikel 442bis Strafwetboek is ook een klachtdelict en kan alleen door het slachtoffer van belaging of stalking worden ingeroepen tegen de dader.¹²⁸

¹²⁴ Artikel 32 septies Welzijnswet: “Wanneer feiten van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk ter kennis worden gebracht van de werkgever, moet hij de geschikte maatregelen nemen overeenkomstig dit hoofdstuk. Indien de feiten van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk doorgaan na de inwerkingtreding van de maatregelen of indien de werkgever nalaat de nodige maatregelen te treffen, wendt de preventieadviseur zich, [na akkoord van de werknemer die de met redenen omklede klacht heeft ingediend (14)], tot de ambtenaren belast met het toezicht op deze wet.” (Bron: < <http://www.meta.fgov.be/WorkArea/showcontent.aspx?id=8346>>).

Artikel 81 Welzijnswet: “Onverminderd de bepalingen van de artikelen 82 tot 87 worden gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot één jaar en met geldboete van 50 tot 1 000 [EUR (5)] of met één van die straffen alleen:

1) de werkgever, zijn lasthebbers of aangestelden, die de bepalingen van deze wet of van de uitvoeringsbesluiten ervan hebben overtreden; 2) de personen die niet behoren tot het personeel van de werkgever die de opdrachten die hen in toepassing van deze wet worden toevertrouwd uitoefenen in strijd met de bepalingen van deze wet en de uitvoeringsbesluiten ervan of die deze opdrachten niet uitoefenen volgens de voorwaarden en nadere regels bepaald door deze wet en de uitvoeringsbesluiten ervan.3) de werkgever die de opdrachten van het Comité belemmert door het Comité geen informatie te verstrekken of niet te raadplegen over de materies en op de wijze bedoeld bij of krachtens de artikelen 65bis tot 65undecies.” (Bron:

<http://www.meta.fgov.be/WorkArea/showcontent.aspx?id=8346>>).

¹²⁵ De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 24.

¹²⁶ Artikel 88bis Welzijnswet: “Onverminderd het bepaalde in de artikelen 269 tot 272 van het Strafwetboek worden gestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot een maand en met een geldboete van 26 tot 500 EUR of met één van die straffen alleen de personen die binnen de door het bevoegde rechtscollege krachtens artikel 32decies, vastgestelde termijn geen einde hebben gemaakt aan het geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk.” (Bron: < <http://www.meta.fgov.be/WorkArea/showcontent.aspx?id=8346>>).

¹²⁷ De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 65.

¹²⁸ De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 65.

De term 'belaging' wordt volgens Govaerts niet door de wet gedefinieerd en moet dus uitgelegd worden in de gebruikelijke betekenis van het woord, welke ruim geïnterpreteerd moet worden.¹²⁹

Het is aan de correctionele rechtbank om te beoordelen of er voldaan is aan de voorwaarden voor vervolging van belaging.¹³⁰ Zo moet voldaan zijn aan de morele en materiële bestanddelen van de inbreuk op de rust van een persoon (artikel 442bis Strafwetboek).¹³¹ Het materiële bestanddeel houdt in dat het gedrag overeen moet komen met de daden van belaging als voorzien in artikel 442bis Strafwetboek en het morele bestanddeel refereert aan het feit dat de dader wist of moest weten dat zijn gedrag de rust van de slachtoffers ernstig zou verstoren (er dient sprake te zijn van een gewilde inbreuk).¹³²

Artikel 442ter Strafwetboek geeft aan dat de straf kan worden verdubbeld als duidelijk wordt dat het motief voor belaging bestaat uit nationaliteit, etnische afkomst, geslacht, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, leeftijd, fortuin, geloof, filosofische overtuiging, gezondheidstoestand, handicap of fysieke eigenschap van het slachtoffer.^{133 134}

Daarnaast kan het slachtoffer van geweld, pesterijen of van ongewenst seksueel geweld op de werkplek een vordering instellen bij de arbeidsrechtbank (burgerlijke procedure) bijvoorbeeld ter verkrijging van schadevergoeding of het opleggen van voorlopige maatregelen aan de werkgever.¹³⁵ Deze maatregelen hebben betrekking op het afdwingen van de toepassing van de preventiemaatregelen uit de Welzijnswet of zorgen ervoor dat er daadwerkelijk een einde komt aan de feiten van geweld,

¹²⁹ T. Govaerts, *Onderzoek naar de verschillende vormen van belaging vanuit de ervaringen en beleving van het slachtoffer*, (licentiaatscriptie Brussel), 2005-2006, p. 18.

¹³⁰ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

¹³¹ *De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002*, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 65.

¹³² *De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002*, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 65-66.

¹³³ <http://www.juridat.be/cgi_loi/loi_N.pl?cn=1867060801>.

¹³⁴ *De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002*, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 81.

¹³⁵ <<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>>. Zie bijlage.

pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk (artikel 32decies lid 3 Welzijnswet).

4.3.3 De effectiviteit van de aanpak van *mobbing* in België

Om te bepalen hoe effectief de Belgische wetgeving is met betrekking tot *mobbing*, moet een blik geworpen worden op cijfers betreffende het aantal keren dat de in paragrafen 4.2, 4.3.1 en 4.3.2 genoemde wetgeving is toegepast.

Eerst ga ik bekijken hoe *mobbing* vanuit de arbeidsrechtelijke wetgeving van de Welzijnswet werd aangepakt. Eind januari 2009 waren er 275 onherroepelijke uitspraken gedaan door de arbeidsrechter in het kader van betwistingen betreffende geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag die gebaseerd zijn op hoofdstuk Vbis van de Welzijnswet.¹³⁶ Daarvan was in 252 van de gevallen sprake van pestgedrag. Slechts in 18 gevallen werd het pestgedrag daadwerkelijk door de rechtbank erkend.¹³⁷

Vervolgens heb ik gekeken naar de strafrechtelijke aanpak van *mobbing* via toepassing van artikel 442bis Strafwetboek. Het valt op dat het lastig is om conclusies te verbinden aan de cijfers met betrekking tot gebruik van genoemd wetsartikel. De reden hiervoor is dat de anti-belagingswet niet alléén *mobbing* omvat, maar ook nog andere vormen van belaging. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan ongewenst gedrag dat totaal niets met de werkvloer te maken heeft, maar wel als belaging kan worden bestempeld. Concrete cijfers over enkel de frequentie van het toepassen van artikel 442bis Strafwetboek om *mobbing* te bestrijden, zijn namelijk niet voorhanden.¹³⁸ Na de invoering van artikel 442bis Strafwetboek is, zoals uit onderstaande tabellen blijkt een toename te zien in het aantal gerechtelijke

¹³⁶ Dit zijn de uitspraken die zijn geregistreerd bij de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg sinds op 11 juni 2002 een bepaling aan de Welzijnswet werd toegevoegd met een verplichting tot administratie van de arresten die betrekking hebben op geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk. (nu artikel 32octiesdecies Welzijnswet).

¹³⁷ ‘Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk’, overzicht rechtspraak Belgische arbeidsrechtbanken, p. 7-8 en 10.

¹³⁸ ‘Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk’, overzicht rechtspraak Belgische arbeidsrechtbanken, p. 7-8 en 10.

beslissingen en veroordelingen voor belaging.¹³⁹ Dat geldt vooral voor gevallen van psychische stalking, waaronder alle vormen van belaging zijn begrepen, behalve pesterijen per telefoon en seksuele belaging.^{140 141}

Gerechtelijke beslissingen : stalking - psychisch

1999	2000	2001	2002	2003	2004
12	82	182	242	316	433

Bron: FOD Justitie¹⁴²

Veroordelingen voor belaging van 1999-2003 in België

1999	2000	2001	2002	2003
10	87	189	233	308

Bron: Federale Overheid Departement Justitie¹⁴³

Omdat er geen concrete cijfers over de toepassing van artikel 442bis Strafwetboek bij *mobbing* bekend zijn, heb ik het overzicht van de rechtspraak van de Belgische arbeidsrechtbanken erop nageslagen, waarin beknopt de inhoud van de zaken is weergegeven. Uit dat jurisprudentieonderzoek, opgesteld in opdracht van de FOD, blijkt overigens dat er nog nooit door de arbeidsauditeur een effectieve vervolging is ingesteld op basis van artikel 442bis Strafwetboek.¹⁴⁴ Blijkbaar worden gevallen van *mobbing* bij voorkeur afgehandeld via de sociale wetgeving, dus via het traject van de Belgische Welzijnswet.¹⁴⁵

¹³⁹ Van een gerechtelijke beslissing is sprake indien de rechter zijn vonnis velt over een zaak die voorkomt. Van een veroordeling is slechts sprake indien bewezen wordt geacht dat de verdachte ook de dader is van het strafbare feit.

¹⁴⁰ <http://www.law.kuleuven.be/stopstalking/sub/algemene_informatie.html#wet>. Zie bijlage.

¹⁴¹ De statistieken van de FOD Justitie met betrekking tot het aantal gerechtelijke beslissingen betreffende belaging in België worden slechts verdeeld in drie categorieën: psychische stalking, pesterijen per telefoon en seksuele belaging.

¹⁴² <http://www.law.kuleuven.be/stopstalking/sub/algemene_informatie.html>. Zie bijlage.

¹⁴³ <http://www.law.kuleuven.be/stopstalking/sub/algemene_informatie.html>. Zie bijlage.

¹⁴⁴ ‘Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk’, overzicht rechtspraak Belgische arbeidsrechtbanken, p.7-8, 10.

¹⁴⁵ Wetgeving is te vinden via website van de Belgische Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Zie <<http://www.meta.fgov.be/moduleTab.aspx?id=564&idM=102>>.

In 2004 en 2007 is er door de Stichting Innovatie & Arbeid (hierna: SERV) een werkbaarheidsmonitor gemaakt, waarbij een peiling werd gemaakt met betrekking tot ongewenst gedrag op het werk.¹⁴⁶ De Belgische SERV is te vergelijken met de Nederlandse SER. Door middel van een enquête werd onder andere gevraagd naar de frequentie waarop de medewerker in aanraking kwam met *mobbing*. Bij *mobbing* moet volgens de SERV niet alleen gedacht worden aan collega's en leidinggevenden, maar ook klanten, patiënten, passagiers of leerlingen. Zij allen kunnen dit gedrag vertonen.¹⁴⁷

Werknemers konden op het enquêteformulier aangeven of zij "altijd, vaak, soms of nooit" in aanraking kwamen met *mobbing*. Indien het gedrag "altijd, vaak of soms" voorkwam, werd dit beschouwd als bevestiging van het in aanraking komen met *mobbing* en als zodanig in het eindresultaat meegerekend.¹⁴⁸

In 2004 gaf 14,4% van de werknemers aan dat ze geconfronteerd werden met *mobbing*. In 2007 was dit percentage 14,8%.¹⁴⁹ Gegevens van voor de invoering van de Welzijnswet op 30 oktober 1998 zijn niet voorhanden. Uit genoemde percentages kan worden opgemaakt dat het aantal gevallen van *mobbing* niet is verminderd sinds de strafbaarstelling van pestgedrag via artikel 442bis Strafwetboek. Het valt nog te bezien of je uit deze gegevens direct kunt concluderen dat een dergelijke wet in Nederland ook niet effectief zal zijn. De effectiviteit van een wet kan namelijk afhangen van diverse factoren, waarvan ik er in paragraaf 3.3 al een aantal heb belicht. Ook in paragraaf 5.3 zal ik hierop terug komen.

Na deze introductie van de Belgische wetgeving betreffende *mobbing* zal ik in het volgende hoofdstuk artikel 442bis Strafwetboek vergelijken met het Nederlandse artikel 285b Sr. Ook zal ik beredeneren waarom een anti-*mobbing*strafbepaling in Nederland succes zou kunnen hebben, ondanks dat in België, zoals hiervoor al werd aangegeven, artikel 442bis Strafwetboek, volgens het overzicht van de rechtspraak

¹⁴⁶ SERV, Focus op werkbaar werk, 'Ongewenst gedrag op het werk 2004-2007' (november 2009).

¹⁴⁷ SERV, Focus op werkbaar werk, 'Ongewenst gedrag op het werk 2004-2007' (november 2009).

¹⁴⁸ SERV, Focus op werkbaar werk, 'Ongewenst gedrag op het werk 2004-2007' (november 2009).

¹⁴⁹ SERV, Focus op werkbaar werk, 'Ongewenst gedrag op het werk 2004-2007' (november 2009).

van de arbeidsrechtbanken in België met betrekking tot geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag, in gevallen van *mobbing* niet wordt toegepast.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk', overzicht rechtspraak Belgische arbeidsrechtbanken, p. 7-8 en 10.

5 EEN VERGELIJKING TUSSEN ARTIKEL 285b Sr EN ARTIKEL 442bis STRAFWETBOEK

5.1 Belaging en *mobbing* in Nederland

Het strafbaar stellen van *mobbing* via het anti-belagingsartikel in de Belgische strafwetgeving doet de vraag oproepen of dat in Nederland, in het verlengde van de Belgische wetgeving, op eenzelfde manier mogelijk zou zijn. In paragrafen 4.2.1 en 4.2.2 is vastgesteld dat men in België erin is geslaagd pestgedrag op het werk te laten vallen onder de meer algemene bewoordingen van de wetsbepaling betreffende belaging (artikel 442bis Strafwetboek). De vraag rijst of het mogelijk is om *mobbing* ook in Nederland onder de in artikel 285b Sr gestelde bepaling te laten vallen.¹⁵¹

Om tot een antwoord op voornoemde vraag te komen zal het Nederlandse artikel 285b Sr vergeleken worden met de Belgische anti-belagingswet (artikel 442bis Strafwetboek). In de volgende paragraaf zal gekeken worden naar de inhoudelijke verschillen tussen beide wetsbepalingen, die in de kern beogen dezelfde rechtsbelangen te beschermen, namelijk het bieden van bescherming tegen bepaalde inbreuken op de persoonlijke levenssfeer.¹⁵²

5.2 De verschillen tussen het artikel 285b Sr en artikel 442bis Strafwetboek

Zowel Nederland als België heeft een anti-belagingswet. Volgens Malsch zou deze wet in de kern de intentie hebben om de burger tegen een zelfde soort ongewenst gedrag te beschermen.¹⁵³ Over de Belgische anti-belagingswet, die in 1998 aan het Strafwetboek werd toegevoegd, is bekend dat artikel 442bis Strafwetboek ook

¹⁵¹ *De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002*, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 65.

¹⁵² M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 36-39.

¹⁵³ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 36-39.

mobbing omvat.¹⁵⁴ Dit roept dat de vraag op of *mobbing* ook onder de Nederlandse Wet Belaging, die in het jaar 2000 in werking is getreden, zou kunnen vallen.¹⁵⁵

Om de artikelen beter te kunnen vergelijken is het nodig om in de volgende paragrafen de bestanddelen van beide artikelen te bekijken.

5.2.1 Artikel 285b Sr

Als eerste wordt het Nederlandse artikel 285b Sr onder de loep genomen. De bestanddelen die in dit artikel van belang zijn, zijn wederrechtelijk, stelselmatig, opzettelijk, inbreuk maken en de persoonlijke levenssfeer.

Onder ‘wederrechtelijk’ moet volgens Malsch worden verstaan dat de dader zonder eigen, door de wet erkend, subjectief recht handelt.¹⁵⁶ “Door het bestanddeel ‘wederrechtelijk’ in de strafbepaling op te nemen, is bepaald dat wanneer iemand een bevoegdheid heeft op grond waarvan rechtmatig kan worden gehandeld, een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer niet strafbaar is”, aldus Malsch.¹⁵⁷

Met betrekking tot het bestanddeel ‘stelselmatig’ wordt in de Memorie van Toelichting opgemerkt dat ‘stelselmatig’ kan worden omschreven als: met een bepaalde intensiteit, duur en/of frequentie.¹⁵⁸ Malsch zegt hierover: “In de term ‘stelselmatig’ zit de herhaaldelijkheid van het gedrag als het ware opgesloten, maar het is niet hetzelfde want ‘herhaaldelijk’ is eigenlijk niet veel meer dan ‘meer dan eens’, terwijl ‘stelselmatig’ ook iets heeft van ‘intensief’ en ‘planmatig’ ”.¹⁵⁹ Dit bestanddeel dient de rechter aan de hand van de concrete feiten en omstandigheden in een zaak in te kleuren.¹⁶⁰

Een combinatie van gedragingen kan ook het stelselmatige karakter van belaging omvatten, dus het is niet vereist dat er sprake is van hetzelfde gedrag.¹⁶¹

¹⁵⁴ *De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002*, Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg 2004 p. 4.

¹⁵⁵ N.J. Baas, *Stalking: Slachtoffers, daders en maatregelen tegen deze vorm van belagen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Justitie 1998, p. 16.

¹⁵⁶ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 41.

¹⁵⁷ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 41.

¹⁵⁸ *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5, p. 17.

¹⁵⁹ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 42.

¹⁶⁰ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 42.

¹⁶¹ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 42.

Het bestanddeel ‘**opzettelijk**’ is, zo blijkt uit de Memorie van Toelichting, in de delictomschrijving opgenomen omdat in Nederland voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de in het Wetboek van Strafrecht opgenomen misdrijven meestal vereist is dat er opzet in het spel is.¹⁶² Door de plaatsing van het bestanddeel ‘opzettelijk’ na ‘wederrechtelijk’ en ‘stelselmatig’ in de delictomschrijving heeft de opzettelijkheid slechts betrekking op de zinsdelen erna, er is sprake van een ‘kleurloos’ opzet conform de Memorie van Toelichting.¹⁶³ “Daarmee wordt bedoeld dat niet bewezen hoeft te worden, dat het opzet op het wederrechtelijke van de gedragingen gericht was, maar alleen dat het opzet op de in de strafbepaling beschreven gedragingen zelf was gericht,” legt Van Bemmelen e.a. uit.¹⁶⁴ Hierbij is dus slechts vereist dat de dader de strekking van zijn handeling heeft gekend.¹⁶⁵

Het bestanddeel ‘**inbreuk maken**’ duidt erop dat het slachtoffer de verstoring van zijn persoonlijke levenssfeer niet wenst.¹⁶⁶ In dit bestanddeel ligt ook het ‘opzetmoment’ besloten. Belaging kan dus niet culpoos of onachtzaam worden begaan.¹⁶⁷

Het begrip ‘**persoonlijke levenssfeer**’ is geen onbekend begrip in de Nederlandse wetgeving, zie bijvoorbeeld artikel 10 Grondwet.¹⁶⁸ Jurisprudentie zal volgens de wetgeschiedenis verder bij moeten dragen aan de inkleuring van dit bestanddeel. Hierbij moet worden aangesloten bij artikel 8 EVRM, waarbij volgens de indieners van het wetvoorstel privacy omschreven wordt als een rechtsgoed waaraan men ook deel heeft als men de ruimtelijke beslotenheid van huis, tuin of erf verlaat, dus ook naast privéleven kan hier ook beroeps- of bedrijfstijd onder vallen.¹⁶⁹ In geval van belaging is het dan ook van belang of een andere persoon, redelijkerwijs te vergelijken of gelijk te stellen met het slachtoffer in kwestie, eveneens de handelingen en activiteiten van de belager zou ervaren als inbreuken op zijn of haar

¹⁶² *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5, p. 14-15 en M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 43.

¹⁶³ *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5, p. 14.

¹⁶⁴ J.M. van Bemmelen, Th. W. van Veen e.a., *Het materiële strafrecht*, Deventer: Kluwer/Erven Van Bemmelen/Van Veen, 2003, p.100

¹⁶⁵ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 43.

¹⁶⁶ *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5, p. 16.

¹⁶⁷ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 44.

¹⁶⁸ *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5, p. 8.

¹⁶⁹ *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 7, p. 6. en M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 44.

privacy. Volgens de Memorie van Toelichting moet er dus geobjectiveerd naar gekeken worden.¹⁷⁰ “Als de persoon die meent belaagd te worden een zeer nerveus en onzeker iemand is, die zich onredelijk snel gekrenkt voelt in zijn grondrecht op privacy, terwijl anderen in vergelijkbare omstandigheden dat zeker niet zo zouden waarderen, dan is de inbreuk wellicht niet aanwezig,” aldus Malsch.¹⁷¹

5.2.2 Artikel 442bis Strafwetboek

Volgens het Belgische recht moet onder **‘hij die een persoon heeft belaagd’** worden verstaan dat het slachtoffer overlast heeft ondervonden van een persoon die hem lastig heeft gevallen. Het lastig vallen kan – zo blijkt uit de rechtspraak – op verschillende manieren plaatsvinden zoals: het herhaaldelijk toesturen van bloemen, het doorzoeken van vuilniszakken, het voortdurend opbellen of opwachten van het slachtoffer en dergelijke.¹⁷² Uit recente rechtspraak van het Hof van Cassatie is op te maken dat enige vorm van herhaling van het gedrag noodzakelijk is om belaging op te leveren.¹⁷³

Voor het bestanddeel **‘terwijl hij wist of had moeten weten’** is het voldoende als de dader redelijkerwijze wist of had moeten weten dat het slachtoffer diens gedraging als verontrustend zou ervaren. Er hoeft dus geen oogmerk aan te worden getoond.¹⁷⁴

Het bestanddeel **‘dat hij door zijn gedrag de rust van die bewuste persoon ernstig zou verstoren’** vereist dat het gedrag is gefocust op één persoon, één slachtoffer.¹⁷⁵ Dit sluit volgens Ketels bedelaars, Jehova’s getuigen en opdringerige verkopers uit, want die benaderen willekeurige personen.¹⁷⁶

¹⁷⁰ *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5, p. 8.

¹⁷¹ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 45.

¹⁷² B. Ketels, ‘Wat is stalking of belaging?’

<http://www.ius.be/Strafrecht/Stalking/Wat_is_stalking_of_belaging/>. Zie bijlage.

¹⁷³ B. Ketels, ‘Wat is stalking of belaging?’

<http://www.ius.be/Strafrecht/Stalking/Wat_is_stalking_of_belaging/>. Zie bijlage.

¹⁷⁴ B. Ketels, ‘Wat is stalking of belaging?’

<http://www.ius.be/Strafrecht/Stalking/Wat_is_stalking_of_belaging/>. Zie bijlage..

¹⁷⁵ B. Ketels, ‘Wat is stalking of belaging?’

<http://www.ius.be/Strafrecht/Stalking/Wat_is_stalking_of_belaging/>. Zie bijlage.

¹⁷⁶ B. Ketels, ‘Wat is stalking of belaging?’

<http://www.ius.be/Strafrecht/Stalking/Wat_is_stalking_of_belaging/>. Zie bijlage.

Daarnaast moet de ernstige verstoring van de rust voor het grootste deel subjectief worden ingevuld, dus gekeken vanuit de persoonlijke situatie van het slachtoffer.¹⁷⁷ “Net zoals de rust van de ene persoon veel sneller is verstoord dan die van een andere, zal ook de rust van de ene persoon veel sneller ‘ernstig’ verstoord zijn dan die van een andere,” aldus Stevens.¹⁷⁸

5.2.3 Inhoudelijke verschillen tussen artikel 285b Sr en artikel 442bis Strafwetboek

Wat verschilt in de formulering van beide wetsbepalingen, is dat in het Belgische wetsartikel expliciet een vervoeging van de term ‘belaging’ wordt gebruikt, terwijl deze niet nader gedefinieerd wordt in de wet. Het is dan ook de bedoeling dat de invulling plaatsvindt door de rechtspraak.¹⁷⁹

Daarnaast kan er in België al sprake zijn van belaging als een herhaaldelijke uitoefening van dergelijke belagende activiteiten (nog) niet aan de orde is. De belaging kan namelijk volgens Groenen, gekeken naar de parlementaire voorbereiding, ook uit één handeling bestaan.¹⁸⁰ In het Nederlandse artikel 285b Sr is daarentegen wel de eis gesteld dat vaker dan één keer een vorm van belaging wordt uitgeoefend op het slachtoffer, wat duidelijk wordt uit het gebruik ‘stelselmatig’.¹⁸¹

In artikel 442bis Strafwetboek zit de essentie in het ernstig verstoren van de rust van het slachtoffer door het gedrag van de dader. Zonder een ernstige verstoring kan er geen sprake zijn van belaging.¹⁸² Op deze manier is volgens Malsch getracht de drempel voor de strafbaarheid van belagend gedrag hoger te leggen, zodat niet elk lichtelijk ‘storend gedrag’ onder het toepassingsbereik van dit artikel zou vallen.¹⁸³ Deze eis lijkt enigszins op het Nederlandse vereiste van ‘inbreuk maken op de persoonlijke levenssfeer’ van het slachtoffer. Om te kunnen spreken van een ‘inbreuk’ moet er mijns inziens immers sprake zijn van meer dan matig ‘storend

¹⁷⁷ B. Ketels, ‘Wat is stalking of belaging?’

<http://www.ius.be/Strafrecht/Stalking/Wat_is_stalking_of_belaging/>. Zie bijlage.

¹⁷⁸ L. Stevens, ‘Stalking Strafbaar’, *RW* 1998-1999, p. 1379

¹⁷⁹ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 38.

¹⁸⁰ Parl. St. Kamer, 1996-1997, nr. 1046/1 en A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 29.

¹⁸¹ L. Stevens, ‘Stalking strafbaar’, *RW*, 1998-1999, p. 1378.

¹⁸² M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 38.

¹⁸³ M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 38.

gedrag', gekeken naar het soort gedragingen dat in de Memorie van Toelichting genoemd wordt.¹⁸⁴

Echter aan de wijze van formulering van artikel 285b Sr door het gebruik van 'inbreuk maken op de persoonlijke levenssfeer' kan men mijns inziens opmaken dat er om sprake te kunnen zijn van een inbreuk, ongewenst gedrag van meer gewicht is vereist dan bij de Belgische formulering in artikel 442bis Strafwetboek : 'de rust van die bewuste persoon ernstig verstoren'. Om te kunnen spreken van een inbreuk zijn volgens de Hoge Raad subjectieve gevoelens niet doorslaggevend, maar dient er een objectieve maatstaf te worden gehanteerd.¹⁸⁵ "Van belang is of een andere persoon redelijkerwijs te vergelijken met het slachtoffer, eveneens de handelingen en activiteiten van de belager zou ervaren als een inbreuk op zijn of haar privacy", aldus Meijer e.a..¹⁸⁶

Bij artikel 442bis Strafwetboek is het aan de rechter om te bepalen wat er precies onder het 'ernstig verstoren van rust' kan vallen.¹⁸⁷ En dat kan ook al bij één storende gedraging, want de Belgische wetgeving kent niet de eis van het repetitieve karakter (stelselmatig) van storend gedrag zoals het Nederlandse artikel 285b Sr. Dit geeft de Belgische rechter mijns inziens dé opening om ook relatief 'lichte' gevallen van *mobbing* te vervolgen via artikel 442bis Strafwetboek. Het Nederlandse artikel 285b Sr is volgens mij op die gronden veel meer gesloten en eist een ernstigere aard van de ongewenste gedragingen om te kunnen spreken van een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van het slachtoffer en derhalve van belaging. Omdat *mobbing* op zichzelf ook relatief 'lichte' vergrijpen kan omvatten, en artikel 285b Sr relatief zware eisen stelt, zal *mobbing* mijns inziens gemakkelijker onder artikel 442bis Strafwetboek te rubriceren zijn dan onder artikel 285b Sr.¹⁸⁸ *Mobbing*-gedragingen, zoals bijvoorbeeld het werk van het slachtoffer onaangenaam of onmogelijk maken door bijvoorbeeld werkmateriaal zoek te maken of bepaalde berichten of telefoontjes niet door te geven, zullen dan ook waarschijnlijk niet als belaging in de zin van

¹⁸⁴ Kamerstukken II 1997/1998, 25 768, nr. 5, p. 2.

¹⁸⁵ HR 15 november 2005, LJN: AU3495 en HR 29 juni 2004, NJ 2004, 426.

¹⁸⁶ G.H Meijer, A. Seuters & R. ter Haar, *Leerstukken Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2009, p. 197-198.

¹⁸⁷ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 33-34.

¹⁸⁸ Zie voor voorbeelden van *mobbing* paragraaf 3.2.2..

artikel 285b Sr aan te merken zijn, maar mogelijk wel als belaging in de zin van artikel 442bis Strafwetboek.

5.3 Verschillen tussen Nederland en België: cultuur

Zoals in paragraaf 4.2.3 duidelijk werd, lijkt de invoering van het Belgische artikel 442bis Strafwetboek in de praktijk zo goed als geen effect te sorteren bij de afname van *mobbing* in België.¹⁸⁹ Uit jurisprudentie bleek het Belgische anti-belagingsartikel bleek tot eind 2008 nog nooit toe te zijn gepast bij *mobbing* voor de Belgische arbeidsrechtbanken.¹⁹⁰ Een dergelijk resultaat in België, wil echter niet zeggen dat met de invoering van een eventueel anti-*mobbing*artikel in Nederland eenzelfde nihil effect zal worden bereikt. Hoewel landen niet één op één te vergelijken zijn, is het belangrijk om te kijken hoe dat in de buurlanden is gedaan. Dat er op grond van artikel 442bis Strafwetboek in België ter zake van *mobbing* nog geen veroordelingen hebben plaatsgevonden, wil niet zeggen dat bij invoering van een anti-*mobbing*artikel in Nederland, dat artikel ook ongebruikt zou worden gelaten. Wetgeving kan namelijk cultuurafhankelijk zijn, wat wel blijkt uit het feit dat er in Nederland op 1 april 2002 de wet Toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding in werking trad en die euthanasiewetgeving in veel landen tot op vandaag de dag als heel controversieel wordt gezien.¹⁹¹

Het feit dat artikel 442bis Strafwetboek in België niet gebruikt wordt om *mobbing* te vervolgen, kan diverse redenen hebben. In paragraaf 3.3 ben ik al ingegaan op enkele factoren waarvan de effectiviteit van een wetsbepaling, in casu anti-*mobbing*wetgeving, kan afhangen. Een andere factor die daarin meespeelt, zijn mogelijke cultuurverschillen tussen Nederland en België, die zouden kunnen verklaren waarom artikel 442bis Strafwetboek in België praktisch niet gebruikt wordt voor het vervolgen van *mobbing*. Daarnaast zouden die cultuurverschillen duidelijk

¹⁸⁹ SERV, Focus op werkbaar werk, 'Ongewenst gedrag op het werk 2004-2007' (november 2009).

¹⁹⁰ 'Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk', overzicht rechtspraak Belgische arbeidsrechtbanken.

¹⁹¹ H. Weyers, *Euthanasie, Het proces van rechtsverandering*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2004, p. 351.

kunnen maken dat, in tegenstelling tot de situatie in België, een anti-*mobbing*artikel in Nederland wél een kans van slagen zou kunnen hebben.

Hofstede heeft in 1965 getracht de verschillen tussen Nederlanders en Belgen weer te geven door beide bevolkingsgroepen geïndexeerde waarden toe te kennen met betrekking tot de clusters maatschappelijke ongelijkheid, individualisme, masculiniteit en onzekerheidsvermijding.¹⁹² Het cluster masculiniteit lijkt mij niet relevant voor een beoordeling van het cultuurverschil in relatie met *mobbing*.

Wouters heeft de waarden die Hofstede toekende aan de clusters nader toegelicht en in het verlengde van zijn toelichting zal ik een beknopte impressie geven van een door mij veronderstelde mogelijke relatie tussen de uitkomsten van het Hofstede-profiel en de reactie van de Nederlanders of de Belgen op anti-*mobbing*wetgeving.¹⁹³

Wouters kwam tot de conclusie dat Belgen meer vasthouden aan machtsstructuren dan Nederlanders. Nederlanders gedragen zich wat informeler onderling, omdat ze elkaar meer als gelijken zien.¹⁹⁴

In het verlengde daarvan zou het mijns inziens zo kunnen zijn dat in Nederland *mobbing* in de hiërarchische lijn wellicht minder snel geaccepteerd zal worden, terwijl men in België dergelijk gedrag eerder zal beschouwen als een onderdeel van het gezag.

Vervolgens concludeerde Wouters dat, met een gering verschil, in Nederland de kapitalistische waarden meer aan worden gehangen dan in België. Vanuit het streven naar eigen verantwoordelijkheid, en niet het groepsbelang, zijn Nederlanders volgens Wouters eerder geneigd voor zichzelf op te komen.¹⁹⁵

Vanuit de aandrang om voor zichzelf op te komen zou het volgens mij kunnen zijn dat Nederlanders *mobbing* eerder onacceptabel zullen vinden en derhalve eerder geneigd zijn aangifte te doen tegen de pleger van *mobbing*.

Wouters betoogde ook dat Hofstede's geïndexeerde waarden met betrekking tot het cluster 'onzekerheidsvermijding' door verschillende maatschappelijke

¹⁹² P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005, p. 39.

¹⁹³ P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005

¹⁹⁴ P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005, p. 36.

¹⁹⁵ P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005, p. 37.

veranderingen in Nederland, zoals bijvoorbeeld de moord op Pim Fortuyn en op Theo van Gogh.¹⁹⁶ Daarnaast benadrukt Wouters: “Uit opinieonderzoek blijkt dat het aantal Nederlanders met overwegend negatieve gevoelens ten overstaan van moslims in korte tijd is verdubbeld en daarmee boven het gemiddeld Europees niveau uitkomt.”¹⁹⁷ Nederland anno 2010 zou volgens Wouters, net als België, een land zijn dat het gevoel van angst en onzekerheid onder de bevolking weg zou proberen te nemen door zoveel mogelijk zekerheid te creëren.¹⁹⁸ “Waar die angst vrij groot is, als men het liefst op iedere hoek van de straat een politieman posteren, naast een dokter en een brandweerteam. Men zal vreemdelingen wantrouwen, prikkeldraad uitvinden, een baan voor het leven willen, en men zal algemene stemplicht invoeren omdat men er niet op vertrouwt dat de burger uit zichzelf stemrecht zal uitoefenen,” aldus Wouters.¹⁹⁹ Het maken van wetgeving zou mijns inziens dan ook een middel kunnen zijn om zoveel mogelijk zekerheid te creëren.

Ondanks dat de anti-*mobbing*wetgeving mijns inziens niet direct in het verlengde ligt van wetgeving die tot doel heeft de Nederlander tegen ‘onveiligheid’ te beschermen, ligt deze wetgeving wel in het verlengde van de kennelijk aanwezige behoefte om de persoonlijke integriteit en de persoonlijke levenssfeer van de bevolking te beschermen. Volgens mij zal daarom de Nederlander gemakkelijker een beroep doen op eventuele anti-*mobbing*wetgeving. Als is het alleen maar om op die manier een beetje controle te houden over het stukje veiligheid en zekerheid waar de individuele burger wel invloed op kan uitoefenen.

Uit deze beknopte impressie van de Nederlandse en Belgische cultuur zou mijns inziens geconcludeerd kunnen worden dat een eventuele wettelijke mogelijkheid om *mobbing* strafrechtelijk te vervolgen in Nederland tóch succes zou kunnen hebben, ondanks dat er tot op heden in België geen vervolgingen hebben plaatsgevonden van *mobbing* op grond van artikel 442bis Strafwetboek.

¹⁹⁶ P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005, p. 39.

¹⁹⁷ P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005, p. 39.

¹⁹⁸ P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005, p. 37-38.

¹⁹⁹ P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005, p. 37-38.

In het volgende hoofdstuk ga ik bekijken wat mij de beste manier lijkt om dergelijke anti-*mobbing*wetgeving in Nederland te implementeren. Ik zal een poging doen om een anti-*mobbing*artikel te formuleren, waar zo goed als alle activiteiten die als *mobbing* zijn aan te duiden onder te brengen zijn.

6 EEN VOORSTEL VOOR EEN BETERE AANPAK VAN MOBBING: NIEUWE WETGEVING

6.1 Eisen die worden gesteld aan nieuwe wetgeving

Alvorens er aanstalten kan worden gemaakt om nieuwe wetgeving tot stand te brengen zou er overwogen moeten worden of nieuwe wetgeving iets toe zal voegen aan de reeds bestaande wetgeving.²⁰⁰ Met andere woorden: is er nieuwe wetgeving nodig om een bepaald probleem aan te pakken?

De geschiedenis heeft uitgewezen dat omstreden nieuwe wetgeving onderhevig is aan kritische tegenwerpingen over het nut en de bruikbaarheid ervan.²⁰¹ Een voorbeeld hiervan is de Nederlandse Wet Belaging die op 12 juli 2000 in werking trad. In paragraaf 6.2.1.3 zal ik nader in gaan op de kritiek waaraan deze wet bij de totstandkoming onderworpen werd.²⁰²

Uiteindelijk is de Wet Belaging, ondanks al deze kritiek, toch tot stand gekomen. De omvang van deze scriptie is er niet naar om uit te wijden over de resultaten die deze strafbepaling heeft gebracht. Wel is het duidelijk dat het belangrijk is om kritiek over nut, effectiviteit en handhaafbaarheid van een strafbepaling zoveel mogelijk te vermijden, door van tevoren kritisch een aantal punten na te gaan.

In de literatuur is al vaker aandacht besteed aan de eisen waaraan nieuwe wetgeving zou moeten voldoen. De Roos heeft zich hier over uitgelaten en een vijftal punten opgesomd en Haveman stelde daartoe een viertal vragen.²⁰³

In de navolgende twee paragrafen zal aandacht worden besteed aan de standpunten van De Roos en Haveman. Vervolgens zal in de vervolgpargrafen een voostel worden gedaan tot nieuwe wetgeving met betrekking tot *mobbing*.

²⁰⁰ M.Malsch, *De wet belaging: totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 18.

²⁰¹ M.Malsch, *De wet belaging: totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

²⁰² M.Malsch, *De wet belaging: totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 12.

²⁰³ M.Malsch, *De wet belaging: totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 19-22.

6.1.1 Eisen van De Roos

Volgens De Roos moet er ten eerste sprake zijn van een vorm van schade voor de samenleving, want een strafbaarstelling strekt ertoe belangen of waarden te beschermen die het beschermen waard zijn.²⁰⁴ Het gedrag moet in die mate schadelijk zijn dat het niet kan worden getolereerd, maar tot op zekere hoogte moeten individuele vrijheden geaccepteerd (en gewaarborgd) worden. Bepaalde gedragingen moeten dus geduld worden.²⁰⁵

Vervolgens moet duidelijk zijn dat idealiter strafrecht alleen gebruikt moet worden als 'ultimum remedium'. Er moet goed gekeken worden naar subsidiariteit, want strafrechtelijk ingrijpen mag alleen als er geen adequate alternatieve (juridische of niet-juridische) middelen zijn om het gedrag te beperken.²⁰⁶ Dit idee komt voort uit de gedachte dat strafrecht middelen kan inzetten die dieper kunnen ingrijpen op de persoonlijke levenssfeer dan middelen die andere rechtsgebieden kunnen inzetten.²⁰⁷ Het is niet nodig om grof geschut in te zetten als het op een zachte(re) manier op te lossen is.

Als derde speelt proportionaliteit een rol. Hierbij moet gekeken worden of de schadelijkheid van het strafbaar te stellen gedrag en de reactie van de overheid enigszins in verhouding staan tot elkaar.²⁰⁸

Ten vierde moet er gekeken worden naar het legaliteitsbeginsel, wat onder andere betekent dat geen feit zal worden bestraft zonder dat er een wettelijke bepaling bestaat, waarin de bewuste gedraging aangemerkt wordt als strafbaar.²⁰⁹ Een dergelijk strafbepaling zal volgens het Bestimmtheitsgebot zo duidelijk mogelijk geformuleerd moeten worden, zonder gebruik van vage bepalingen. Dan kan de burger, op wie de wet van toepassing is, duidelijk nagaan welk gedrag strafbaar is en welk gedrag niet.²¹⁰ De burger kan zijn gedrag daarop afstemmen en voor politie en

²⁰⁴ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²⁰⁵ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²⁰⁶ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²⁰⁷ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 30.

²⁰⁸ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²⁰⁹ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²¹⁰ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

justitie maakt dit effectieve handhaving mogelijk omdat zij weten wanneer zij welke bevoegdheden aan kunnen wenden.²¹¹

Ten slotte moet er gekeken worden naar de effectiviteit van de eventuele strafbepaling. Doelmatigheid, in de zin van dat de te creëren strafbepaling 'in de praktijk op een bevredigende manier mogelijk is', is daarbij van belang.²¹² Daarnaast dient de wetgever de toepassing zoveel mogelijk te waarborgen (handhaafbaarheid) en moet hij nagaan of het reëel is om de beoogde gedragsbeïnvloedende (afschrikwekkende) werking te verwachten.²¹³

6.1.2 Andere visies op wetgevingsvereisten

Volgens Haveman moet men ten eerste bekijken of er bepaalde problemen zijn die aanleiding zouden kunnen vormen voor een nieuwe strafbaarstelling en wie het 'slachtoffer' is van die nieuwe problematiek. Kortom: is er een problematische situatie die om een respons vraagt?²¹⁴

Ten tweede moet bekeken worden of er een rol voor de overheid is weggelegd om het probleem aan te pakken door het creëren van een nieuwe strafbepaling. In sommige gevallen is het probleem goed op te lossen door de betrokkenen zelf en dan zal ingrijpen van de overheid niet nodig zijn.²¹⁵ Indien er eventueel onenigheid over de aanpak van het probleem en dan met name of bepaald gedrag strafbaar moet worden gesteld, dan dient er eerst consensus hierover te bestaan, alvorens de overheid ingrijpt.²¹⁶

Ten derde acht Haveman het van belang om te bezien of er adequate niet-strafrechtelijke reacties mogelijk zijn op bepaalde gedragingen. En direct hierna volgt het vierde criterium: vormt strafrecht dan wel een adequate respons?²¹⁷ Hierbij komt het rechtszekerheidsbeginsel om de hoek kijken in de vorm van Bestimmtheidsgebot en speelt ook de effectiviteit van vervolging een rol.²¹⁸

²¹¹ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²¹² Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²¹³ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²¹⁴ M.Malsch *De wet belaging: totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 21.

²¹⁵ R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer, Gouda Quint, 1998, p. 11.

²¹⁶ M.Malsch *De wet belaging: totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 21.

²¹⁷ R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer, Gouda Quint, 1998, p. 11.

²¹⁸ M.Malsch *De wet belaging: totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 21.

Ten slotte heeft Hulsman zich ook uitgelaten over de eisen van strafbaarstelling, of beter gezegd: de eisen voor niet-strafbaarstelling.²¹⁹ Deze eisen hebben onder andere te maken met de aard van de plegers van het gedrag (sociaal zwakke, of aan discriminatie blootstaande groepen), de frequentie van voorkomen (zeer vaak), het zeer grote aantal personen dat de feiten pleegt en de moeilijke omschrijfbaarheid van het gedrag.²²⁰

6.2 Hoe strafrechtelijke maatregelen te nemen tegen mobbing in Nederland

In hoofdstuk 2 is gebleken dat *mobbing* in Nederland een probleem is, waar serieus aandacht aan besteed moet worden. Ondanks de bestaande wetgeving om *mobbing* te verbannen van de werkvloer, welke in hoofdstuk 3 aan bod is gekomen, zijn er nog steeds veel slachtoffers. Het is mijns inziens tijd voor meer actie, voor het nemen van effectievere maatregelen. Na de poging om *mobbing* aan te pakken via andere regelgeving dan het strafrecht, lijkt toepassing van het strafrecht nodig om zo meer effect te genereren bij het optreden tegen *mobbing*.²²¹

Om te bepalen hoe *mobbing* strafrechtelijk het beste aangepakt kan worden, is het belangrijk om de eisen, die worden gesteld aan nieuwe wetgeving, uit de vorige paragrafen in acht te nemen. Om tot een goed oordeel te komen over hoe een dergelijke strafbaarstelling eruit zou moeten komen zien, dienen alle mogelijkheden daartoe in overweging te worden genomen. *Mobbing* zou, zoals in België is gedaan, mogelijk ook verwerkt kunnen worden in het anti-belagingsartikel. Het kan daarnaast ook een optie zijn om *mobbing* via een separaat artikel strafbaar te stellen. Als laatste is er ook nog de mogelijkheid om te besluiten om het bij de huidige regelgeving te laten, omdat het ondoenlijk is om *mobbing* in al zijn facetten strafbaar te stellen.

6.2.1 Strafbaar via artikel 285b Sr net als in België (via belaging)?

Eén van de mogelijkheden om *mobbing* te verwerken in het strafrecht is om dergelijk ongewenst gedrag in te passen in het bestaande artikel 285b Sr. Zoals in hoofdstuk 4

²¹⁹ L.H.C. Hulsman, *Handhaving van het recht*, Kluwer: Deventer, 1965.

²²⁰ M.Malsch *De wet belaging: totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 19.

²²¹ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

bleek, is het in België mogelijk om *mobbing* te vervolgen via hetzelfde wetsartikel (artikel 442 bis Strafwetboek) waarmee ook bij belaging kan worden opgetreden. Om te bepalen of het mogelijk is om ook in Nederland *mobbing* onder het anti-belagingsartikel te laten vallen, zal bekeken moeten worden op welke punten het Nederlandse artikel aanpassing nodig zal hebben om toegepast te kunnen worden op de wijze waarop het Belgische wetsartikel bij *mobbing* toegepast kan worden. In paragraaf 5.2.3 ben ik al ingegaan op inhoudelijke verschillen tussen beide wetsartikelen, waaruit duidelijk werd waarom het huidige Nederlandse artikel 285b Sr nog niet dezelfde functie bij *mobbing* kan vervullen als artikel 442 bis Strafwetboek.

6.2.1.1 Essentiële verschillen tussen artikel 285 b Sr en Artikel 442 bis Strafwetboek

Het verschil tussen het Nederlandse artikel 285b Sr en het Belgische artikel 442bis Strafwetboek, welke beiden pretenderen het individu te beschermen tegen inbreuken op de persoonlijke levenssfeer, lijkt voornamelijk tekstueel te zijn.²²² In België wordt de term ‘belaging’ gebruikt in de delictsomschrijving met de bedoeling dat deze term in de rechtspraak nader wordt ingevuld.²²³ Het Nederlandse wetsartikel geeft het delict geen ‘naam’, maar omschrijft de strafbare gedraging. Door het gebruik van de term ‘belaging’ in de Belgische delictsomschrijving zal het daar veel gemakkelijker zijn om diverse gedragingen, waaruit het belagen van een persoon zou blijken, onder de noemer van artikel 442bis Strafwetboek te brengen.²²⁴ Daarmee is het ook eenvoudiger om activiteiten die gerelateerd zijn aan *mobbing* ook onder belaging te laten vallen en daarmee het fenomeen *mobbing* in zijn geheel strafrechtelijk aan te pakken. Om divers gedrag onder de noemer van één artikel te kunnen brengen, moet de delictsomschrijving wel in meer algemene bewoordingen zijn geformuleerd. Het in dat geval noodzakelijke gebruik van ‘vagere’ termen is onvermijdelijk, maar daarentegen wel vaak bekritiseerd door rechtswetenschappers en wordt door hen als ongewenst ervaren.²²⁵

²²² M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 36-39.

²²³ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 34.

²²⁴ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 34.

²²⁵ Onder andere A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 34 -35.

6.2.1.2 Kritiek op de Belgische anti-belagingswetgeving

Ook in België worden eisen gesteld aan (straf)wetgeving, waarmee bij het ontwerpen van dergelijke regelgeving rekening mee gehouden moet worden. Gezien de parlementaire voorbereiding van de Belgische belagingswet is daarbij onder andere gebruik gemaakt van enkele eisen van De Roos.²²⁶

Met betrekking tot het eerste criterium van De Roos betreffende 'aannemelijkheid en motivering van de schade' vond men het belangrijk om verschillende vormen van psychisch geweld in het algemeen strafbaar te kunnen stellen. Nog specifieker speelden het stijgende aantal meldingen van psychisch geweld en een verhoogde belangstelling van de media een rol.²²⁷

Wat betreft het belagingsgedrag waren er destijds in België maar weinig nationale gegevens over de omvang van het fenomeen voorhanden, en werd gebruik gemaakt van buitenlandse studies.²²⁸ Het effect van belaging en de daarbij komende schade werd dermate hoog ingeschat, dat de drempel voor strafbaarheid in de delictsomschrijving relatief laag is. Dat blijkt onder andere uit het niet vereisen van een herhaaldelijke gedraging (één gedraging is voldoende).²²⁹ Daarnaast is de drempel laag doordat er ook sprake kan zijn van belaging zonder dat er geweld hoeft te zijn gebruikt bij de bedreiging.²³⁰

Wat wel in de delictsomschrijving als vereiste voor strafbaarheid is opgenomen, is dat er sprake moet zijn van een ernstige verstoring van rust.²³¹ Van welk soort gedrag sprake moet zijn om te leiden tot een dermate ernstige verstoring van rust is een kwestie die ter beoordeling aan de rechter is overgelaten.²³² Er is dan ook veel kritiek geleverd op dit criterium voor strafbaarheid, want onder 'ernstige verstoring' kunnen diverse soorten gedrag gebracht worden. Een punt van discussie was onder andere of de invoering van dit artikel zou gaan leiden tot een

²²⁶ De criteria die vaak toegepast worden zijn gebaseerd op het schrijven van het boek van A. De Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda 1987, p. 53-61.

²²⁷ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu: 2006, p. 31.

²²⁸ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 31.

²²⁹ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 31.

²³⁰ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 31.

²³¹ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 32.

²³² A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 32.

‘makkelijker uitweg’ om delicten als bedreiging en belediging te vervolgen, omdat daar de bewijslast als relatief moeilijk werd ervaren.²³³ Voor de strafbaarheid van belaging is namelijk slechts een éénmalige verstoring van rust voldoende.²³⁴

Met betrekking tot ‘legaliteit’ kent dit Belgische wetsartikel ook wat hiaten, met name door de relatief open beschrijving van het gedrag.²³⁵ Mijns inziens is er eigenlijk meer sprake van een naamgeving dan een daadwerkelijke omschrijving van het gedrag. Van ‘belaging’ is geen concrete begripsinvulling beschikbaar, maar dit zou inhoud moeten krijgen door rechtspraak en rechtsleer.²³⁶ Wel werden er bij de parlementaire voorbereiding enkele voorbeelden gegeven als herhaaldelijk iemand opwachten na het werk of bij de woning.²³⁷ Een veelgehoord punt van kritiek was dan ook dat door het gebruik van ‘vage’ begrippen, de rechter wel een erg grote interpretatiebevoegdheid zou krijgen.²³⁸

Daarnaast had men het idee dat artikel 442bis Strafwetboek werd ingevoerd door de regering als een vorm van symboolwetgeving.²³⁹ Uit deze wet spreekt volgens Groenen duidelijk dat er een groot belang wordt gehecht in de samenleving aan respect voor het privéleven van personen en aan hun persoonlijke integriteit, wat kan worden gezien als symbool, een waarde die de Belgische regering uit wil dragen naar de Belgische bevolking.²⁴⁰ Ondanks dat deze wet zou kunnen worden betiteld als symboolwetgeving, en symboolwetgeving over het algemeen door de rechtswetenschap niet wordt toegejuicht, zou deze wet wel degelijk nuttig kunnen zijn en tegemoetkomen aan lacunes in de bestaande wetgeving.²⁴¹ Zodoende kan gedrag, dat nog niet strafbaar was onder de bestaande wetgeving destijds en wel

²³³ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 35-36.

²³⁴ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 35-36.

²³⁵ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 32.

²³⁶ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 32.

²³⁷ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu: 2006, p. 32.

²³⁸ F. Goossens, “Het fenomeen ‘stalking’ strafrechtelijk beteugeld”, *Tijdschrift voor wetgeving* 1999, p. 60-61; L. Stevens, ‘Stalking strafbaar. Commentaar bij de wet van 30 oktober 1998 tot invoering van artikel 442 bis in het Strafwetboek houdende de strafbaarstelling van belaging’, *RW* 1998-1999, p. 1379.

²³⁹ o.a. B.M.J. van Klink en L.M.M. Royakkers, ‘Enkele kanttekeningen bij de strafbaarstelling van stalking’, *Delikt en Delinqwent* 1998, p. 630-643, B.M.J van Klink en L.L.M. Royakkers, ‘Stalking, Van media-hype tot juridische categorie’, in L.M.M. Royakkers en A. Sarlemijn e.a., *Stalking strafbaar gesteld*, Deventer: Gouda Quint, 1998, p 1-20.

²⁴⁰ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 37

²⁴¹ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 36-37.

degelijk als ernstig storend werd ervaren én kon worden gezien als belagingsgedrag, toch strafrechtelijk worden vervolgd.²⁴²

Ondanks alle kritiek is artikel 442bis op 30 oktober 1998 toch toegevoegd aan het Strafwetboek.²⁴³ Blijkbaar is men over alle twijfels heen gestapt. Invoering van genoemd artikel heeft tot gevolg dat ook het fenomeen *mobbing* onder artikel 442bis Strafwetboek kan worden gerubriceerd, wat grotendeels komt door de keuze voor een ruime formulering van de delictsomschrijving.

6.2.1.3 Kritiek op het Nederlandse anti-belagingsartikel

Nederland voerde op 12 juli 2000 de anti-belagingswet toe aan het Wetboek van Strafrecht, maar met een meer concreet omschreven delict.²⁴⁴ Ondanks de in vergelijking met België verminderde vaagheid van het Nederlandse artikel, had invoering in Nederland ook heel wat voeten in de aarde.²⁴⁵

Het Nederlandse wetsvoorstel leidde bij zowel de ministers, in de beide Kamers, in de wetenschap en in de praktijk tot veel discussie.²⁴⁶ Twistpunten waren met name de noodzaak van de strafbaarstelling van belaging, de moeilijke omschrijfbaarheid van het gedrag en daarmee de vaagheid van de wettelijke bepaling, én een te verwachten geringe handhaafbaarheid en effectiviteit van de nieuwe strafbepaling.²⁴⁷

Volgens Malsch werd in de literatuur gewezen op het gegeven dat te makkelijk naar het strafrecht wordt gegrepen, terwijl dit juist een 'ultimum remedium' zou moeten zijn om ongewenst gedrag aan te pakken. Het gevaar is dat op deze manier alternatieve, misschien meer effectieve, oplossingen over het hoofd worden gezien en bovendien werd betwijfeld of belagingsgedrag niet strafrechtelijk zou kunnen worden vervolgd via reeds bestaande bepalingen in het Wetboek van

²⁴² A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 37.

²⁴³ A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006, p. 28.

²⁴⁴ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 12.

²⁴⁵ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004, p. 14.

²⁴⁶ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

²⁴⁷ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14 en *Kamerstukken I 1999/2000*, 25 768, nr. 67.

Strafrecht.²⁴⁸ Strafbepalingen die eventueel in aanmerking zouden komen om belagingsgedrag in Nederland strafrechtelijk te vervolgen zijn bijvoorbeeld: hinderlijk volgen op de openbare weg, laster en smaad, huisvredebreuk, vernieling, openlijke geweldpleging en mishandeling.²⁴⁹

Daarnaast was er ook nog onduidelijkheid over de vraag of strafbaarstelling wel effectief zou zijn, want mogelijk zou niet elk slachtoffer gebaat zijn bij vervolging van de belager.²⁵⁰

In de literatuur werd volgens Malsch verwacht dat er maar weinig slachtoffers daadwerkelijk aangifte zouden doen van belaging, omdat het doen van aangifte hun eigen privacy zou schaden. Slachtoffers zouden dan namelijk kennis moeten geven van bepaalde, vaak intieme, informatie over hun relatie met de belager.²⁵¹

Ook werd gedacht dat het verzamelen van bewijsmateriaal tegen de belager een probleem zou geven, omdat bij belagingsgedrag vaak slechts de belager en het slachtoffer betrokken zijn en zo geen buitenstaanders kunnen getuigen. Zonder bewijsmateriaal zou de strafbepaling geen stand houden, want dan zou het strafbare feit niet bewezen kunnen worden verklaard.²⁵² Immers volgens artikel 342 lid 2 Sv is één getuige géén getuige.

Op de kritiek dat er veel te snel naar een strafrechtelijke oplossing van het probleem belaging werd gezocht, reageerden de indieners van het wetsvoorstel dat het nog steeds van belang was dat de betrokken partijen eerst zouden proberen om zelf tot een oplossing te komen, bijvoorbeeld door mediation.²⁵³ Het is volgens Malsch te betwijfelen of dit effect zal hebben, omdat voor de belager elk contact met het slachtoffer juist een aanmoediging kan zijn om door te gaan met zijn belagingsactiviteiten.²⁵⁴ Daarnaast is het ook maar de vraag of het slachtoffer op deze wijze in contact wil komen met de belager, want waarschijnlijk vermijdt het slachtoffer de belager liever, aldus Malsch.²⁵⁵

²⁴⁸ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

²⁴⁹ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14-15.

²⁵⁰ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

²⁵¹ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

²⁵² M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

²⁵³ *Kamerstukken II 1997/1998, 25 768*, nr. 5 en M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 16.

²⁵⁴ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 16.

²⁵⁵ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 16.

Vervolgens zou het slachtoffer kunnen kiezen voor de civielrechtelijke weg, bijvoorbeeld door het aanvragen van een straat- of contactverbod.²⁵⁶ Pas als genoemde mogelijkheden niet tot een effectieve oplossing van het probleem zouden leiden, zou het strafrecht een optie zijn.²⁵⁷ Wel gaven de indieners aan dat een straat- of contactverbod hun inziens te weinig bescherming aan het slachtoffer zou bieden.²⁵⁸ Een strafrechtelijke bepaling zou juist wel zorgen voor voldoende bescherming en de politie stimuleren om de melding beter te onderzoeken. Strafbaarstelling zou alleen al een signaal zijn naar de slachtoffers van belaging dat ze gesteund worden door de overheid.²⁵⁹ Daarnaast zou er door gebruik van strafrecht minder kosten hoeven worden gemaakt door het slachtoffer dan tijdens het aanspannen van een civiele procedure door het slachtoffer.²⁶⁰

Andere critici wezen volgens Malsch op de ontwikkeling die een mogelijke strafbaarstelling van belaging in gang zou zetten: van sanctierecht naar een vorm van 'interventierecht' of 'beschermingsrecht'.²⁶¹ Op deze manier wordt vanuit de wetenschap en samenleving steeds meer aandacht gevraagd voor de maatschappelijke functies en verantwoordelijkheden van het strafrechtelijke systeem.²⁶²

Ook zouden er meer mogelijkheden voor interventie door het strafbaar stellen van belaging komen: de stalker zou dan ook buiten heterdaad aangehouden kunnen worden en zou het, in geval van belaging, ook mogelijk worden om de verdachte in voorlopige hechtenis te nemen. Daarnaast zou bij veroordeling ook de TBS-maatregel kunnen worden opgelegd aan de stalker.²⁶³

Met de Wet Belaging zou er ook de mogelijkheid zijn om bij schorsing van de bewaring als maatregel een 'strafrechtelijk' straat- of contactverbod op te leggen, wat mogelijk tot betere handhaving zou leiden dan de civielrechtelijke equivalent.²⁶⁴ Bij

²⁵⁶ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 16.

²⁵⁷ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 17.

²⁵⁸ *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5, p. 6 en 13.

²⁵⁹ *Kamerstukken II 1997/1998*, 25 768, nr. 5, p. 13.

²⁶⁰ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 16.

²⁶¹ M.S. Groenhuijsen, 'Stalking. Strafrecht als interventierecht', *DD*, 2000, p. 521-526.

²⁶² M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 17.

²⁶³ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 17.

²⁶⁴ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 17.

de strafrechtelijke variant zou volgens Uit Beijerse de belager meer motivatie hebben om de maatregel na te leven, want hijzelf heeft zich tot naleving bereid verklaard.²⁶⁵ En ook is bij de strafrechtelijke maatregel niet het slachtoffer verantwoordelijk voor de handhaving van het contact- of straatverbod, maar het openbaar ministerie.²⁶⁶

Ondanks alle negatieve kritiek was de Wet Belaging op 12 juli 2000 in Nederland een feit.

6.2.1.4 Mobbing strafbaar stellen via anti-belagingswetgeving is niet de oplossing

Het moge duidelijk zijn dat bij de totstandkoming van zowel het Nederlandse als Belgische anti-belagingsartikel veel kritiek is geuit. Desondanks zijn deze artikelen in de huidige vorm gecodificeerd. Zoals in paragraaf 6.2.1.1 is opgemerkt, is het Nederlandse artikel 285b Sr zo geformuleerd dat de diversiteit van de gevallen die onder de term 'belaging' zouden kunnen vallen minder omvangrijk is dan onder het Belgische artikel 442 bis Strafwetboek. De makkelijkste oplossing, om *mobbing* in Nederland strafbaar te stellen, lijkt het om artikel 285b Sr in (in navolging van het Belgische artikel) te herformuleren, zodat zo goed als alle *mobbing*-activiteiten onder belaging zouden kunnen vallen. Het is mijns inziens echter onwaarschijnlijk dat de Nederlandse wetgever aan het anti-belagingsartikel zal gaan tornen. Verruiming van de formulering van artikel 285b Sr vereist namelijk nóg vager taalgebruik, wat volgens mij meer spanning doet ontstaan met het uit het legaliteitsbeginsel voortvloeiende *lex certa*-vereiste. Na alle kritiek die artikel 285b Sr met de huidige formulering heeft gekregen, zou het naar alle waarschijnlijkheid in een verruimde vorm die kritiek zeker niet doorstaan.²⁶⁷

6.2.2 Mobbing als separaat wetsartikel en het Wetboek van Strafrecht

De beste mogelijkheid om *mobbing* aan te pakken, lijkt gelegen in het creëren van een nieuw wetsartikel dat zo omschreven is dat nagenoeg alle gedragingen die voorkomen bij *mobbing* als strafbaar pestgedrag wordt gezien. Het is niet eenvoudig een dergelijk wetsartikel te ontwerpen, omdat *mobbing* een flink aantal activiteiten

²⁶⁵ J. Uit Beijerse, 'De belager belaagd', *Nemesis*, 2000, p. 67-69.

²⁶⁶ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 17.

²⁶⁷ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14-18.

kan omvatten die de pleger jegens het slachtoffer uitoefent. Zoals al eerder genoemd kan het volgende onderscheid in die activiteiten worden opgemerkt, te weten: opmerkingen maken, grapje maken ten koste van, ongelijke behandeling, beledigen/schelden, negeren/isoleren, intimideren, openlijk terechtwijzen, gebaren maken, beschadigen van eigendommen, schoppen/slaan en andere vormen van geweld. Deze categorieën zijn gebruikt bij de evaluatie van de Arbowet uit 2000.²⁶⁸ Idealiter zou een eventuele Nederlandse anti-*mobbing*wet het midden dienen te houden tussen het Belgische artikel 442 bis Strafwetboek en het Nederlandse artikel 285b Sr. Daarbij moet een nieuw artikel mijns inziens zoveel mogelijk *mobbing*activiteiten omvatten, maar wat betreft het gebruik van een ruime, vage formulering wél passen binnen de Nederlandse wetgeving. De manier waarop aan deze eisen zou kunnen worden voldaan, is om *mobbing*situaties meer te concretiseren door de omgeving waarin pestgedrag op het werk plaatsvindt aan te duiden en het ongewenste gedrag meer concreet te omschrijven. Daarbij moeten termen worden gezocht die dat gedrag duidelijk omschrijven, maar ook meer als ‘verzamelwoord’ van *mobbing*activiteit gezien kunnen worden.

6.2.2.1 Hoe zou een nieuw anti-*mobbing*artikel eruit moeten zien?

De belangrijkste vraag hierbij is: wat wil je strafbaar stellen? Welk gedrag? Bij *mobbing* kan sprake zijn van zowel psychisch, fysiek of seksueel geweld door de pleger van *mobbing* op het slachtoffer.²⁶⁹ Van der Meer legt uit: “Pesten gebeurt systematisch: voortdurend denigrerende opmerkingen maken in de richting van een en dezelfde persoon, zijn werk afkraken, seksueel getinte opmerkingen maken of opmerkingen over uiterlijk, levensopvatting, seksuele geaardheid maken, hem negeren. Bij plagen is het machtsverwicht gelijk, bij pesten niet of niet meer. Daar is de pester de spreekwoordelijke winnaar en de gepeste de spreekwoordelijke verliezer, de onderliggende partij. Bij plagen komt de geplaagde nog voor zichzelf op

²⁶⁸ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. 25.

²⁶⁹ Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000, p. 25 en B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 3.

en mag dit ook. Bij pesten niet meer: doet hij een poging voor zichzelf op te komen, dan wordt hij nog harder aangepakt of vernederd.”²⁷⁰

Mijns inziens is het verstandig om te bekijken in hoeverre de formulering van het anti-*mobbing* artikel aan kan sluiten bij het anti-belagingsartikel, omdat artikel 285b Sr toch elementen heeft die ook bij *mobbing* van toepassing kunnen zijn. Zo wil men het slachtoffer in geval van *mobbing*, net als bij belaging, bewegen iets te doen, niet te doen of te dulden, dan wel vrees aan te jagen. Daarnaast is het een aantasting van de persoonlijke levenssfeer van het slachtoffer omdat die gedwongen wordt een bepaalde positie in de werkomgeving in te nemen die hij of zij zelf uit vrije wil niet zou hebben gekozen.²⁷¹

Wellicht is de omschrijving van het doel van de gedragingen, zoals in artikel 285b Sr is gedaan met ‘met het oogmerk die ander te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden, dan wel vrees aan te jagen’, te vaag om *mobbing* specifiek in te passen. Het is mijns inziens een beter idee om *mobbing* concreter te omschrijven en daarbij aan te sluiten bij de definitiebepaling van *mobbing* in de Evaluatie van de Arbowet in zake ongewenste omgangsvormen uit 2004, genoemd in paragraaf 2.1. *Mobbing* wordt daar omschreven als: “intimiderend gedrag van mensen op het werk jegens een werknemer, wat zich uit in verbaal geweld, psychisch geweld of het vernielen van eigendommen van de werknemer”.²⁷² Ook wordt hier gewezen op het stelselmatige karakter ervan.

Het is, aansluitend op bovengenoemde definitie van *mobbing*, belangrijk om de omgeving te benoemen waarin het ongewenste gedrag zich afspeelt. *Mobbing* is de benaming van pesten op het werk, dus het is van belang om de werkomgeving aan te wijzen in het wetsartikel²⁷³. Dit om de delictsomschrijving meer specifiek te maken, zodat minder snel kan worden gesproken van een ‘te vage’ formulering.

Met betrekking tot de plaatsing van het woord ‘opzettelijk’ is het belangrijk rekening te houden met het volgende: “de opzetaanduiding beheerst steeds de gehele omschrijving van het strafbare feit, zoals die daarna - na het opzet dus -

²⁷⁰ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 3-4.

²⁷¹ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 13.

²⁷² Evaluatie van de Arbowet inzake ongewenste omgangsvormen, Y. van Dam en M. Engelen, 2004, p. 17.

²⁷³ <[http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat is mobbing](http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat_is_mobbing)>. Zie bijlage.

volgt”.²⁷⁴ Indien dit na de bestanddelen ‘wederrechtelijk’ en ‘stelselmatig’ geplaatst wordt, hoeft op die bestanddelen dus geen opzet bewezen te worden.²⁷⁵

Bij plaatsing van een artikel als misdrijf in het Wetboek van Strafrecht is normaliter vereist dat ze met opzet zijn begaan.²⁷⁶ Het lijkt me het beste om bij de anti-*mobbing*wet, net als bij de anti-belagingswet, het bestanddeel opzettelijk te plaatsen na het bestanddeel wederrechtelijk.²⁷⁷ Het gevolg is dan dat de dader dus niet hoeft te hebben geweten dat wat hij deed wederrechtelijk was. Ook behoefde hij niet te weten dat het een delict was, of dat het slachtoffer het feit als onrechtmatig of wederrechtelijk heeft ervaren.²⁷⁸

Wat betreft het gebruik van het woord ‘wederrechtelijk’ sluit ik aan bij de wetsgeschiedenis over artikel 285b Sr. ‘Wederrechtelijk’ heeft betrekking op de gedragsomschrijving ‘inbreuk maken’. Daarin ligt een opzetmoment besloten omdat ‘inbreuk maken op’ niet culpoos kan gebeuren.²⁷⁹ Wederrechtelijk betekent in deze context dat de dader zonder eigen, door het stellige recht erkend, subjectief recht handelt.²⁸⁰

In ‘inbreuk maken’ zit besloten dat de privacy-gerechtigde de storing in zijn persoonlijke levenssfeer niet wenst, en er is ook geen toestemming om die ‘inbreuk’ te maken.²⁸¹

‘Stelselmatig’ betekent met een bepaalde intensiteit, duur en/of frequentie. Eén enkele uiting van *mobbing* kan dus geen ‘*mobbing*’ opleveren. Er kan wel sprake zijn van het stelselmatige karakter van ‘*mobbing*’ bij een combinatie van dergelijke gedragingen.²⁸²

²⁷⁴ T.J. Noyon & G.E. Langemeijer/J. R Emmelink, A.J.A. van Dorst e.a., *Het Wetboek van Strafrecht*, Arnhem, suppl. 91 (maart 1997), aant. 9, pag. 55.

²⁷⁵ *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 14.

²⁷⁶ *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 15.

²⁷⁷ *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 15.

²⁷⁸ *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 15.

²⁷⁹ *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 15.

²⁸⁰ *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 15.

²⁸¹ *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 16.

²⁸² *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 17.

Als we alle belangrijke elementen die komen kijken bij de formulering van de strafbepaling betreffende *mobbing* op een rijtje zetten dan zou een nieuwe strafbepaling er als volgt uit kunnen zien:

“Hij, die wederrechtelijk stelselmatig opzettelijk inbreuk maakt op eens anders persoonlijke levenssfeer door op de werkvloer jegens een werknemer verbaal of psychisch geweld te plegen of diens eigendommen te vernielen wordt, als schuldig aan *mobbing*, gestraft met...”

6.2.2.2 Klachtdelict

In paragraaf 3.3 kwam ik tot de conclusie dat het mij het beste lijkt om bij een anti-*mobbing*wet dezelfde bijzondere vervolgingsgrond aan te houden als is gedaan bij het anti-belagingsartikel. Artikel 285b Sr is namelijk een klachtdelict en derhalve slechts vervolgbaar indien het slachtoffer een klacht indient. Het lijkt me verstandig om met betrekking tot het anti-*mobbing*artikel aan te sluiten bij artikel 285b Sr, omdat bij beide bepalingen de emotionele achtergrond van het slachtoffer en het behoud van zijn/haar privacy een rol spelen en men die waarden probeert te beschermen door de mogelijkheid tot vervolging van het strafbare feit in handen te geven van het slachtoffer.²⁸³ Ik pleit er dan ook voor om, met het oog op de belangen van het slachtoffer, *mobbing* tot een klachtdelict te maken.

6.2.2.3 Kanttekening

Het doel van het formuleren van *mobbing* als separaat wetsartikel is om op deze wijze alle activiteiten die *mobbing* kan omvatten in één strafbepaling te verwerken. Strafrechtelijke aanpak van *mobbing* zou op dit moment voor een groot gedeelte via het bestaande artikel 285b Sr plaats kunnen vinden, maar het anti-belagingsartikel zou in zijn huidige vorm niet alle activiteiten van *mobbing* kunnen omvatten.²⁸⁴ In paragraaf 6.2.1.4 werd duidelijk dat het onwaarschijnlijk is dat *mobbing* door aanpassing van artikel 285b Sr ondergebracht kan worden in het Nederlandse anti-belagingsartikel. Dit omdat die optie een nog vagere delictsomschrijving zou

²⁸³ *Kamerstukken II* 1997/98, 25 786, nr. 5 (MvT), p. 17.

²⁸⁴ *Kamerstukken I* 1999/2000, 25 768, nr. 67a, p. 5.

vereisen om de diverse activiteiten, waaruit *mobbing* kan bestaan, via artikel 285b Sr te kunnen vervolgen. Gebruik van nóg vagere termen zal mijns inziens zeker in strijd zijn met het Bestimmtheidsgebot, dat voortvloeit uit het legaliteitsbeginsel.²⁸⁵

In paragraaf 6.2.2.1 is een poging gedaan tot het formuleren van een anti-*mobbing*artikel. Daarbij is gebruik gemaakt van de definiëring zoals deze is toegepast bij de Evaluatie van de Arbowet in zake ongewenste omgangsvormen uit 2004.²⁸⁶ Echter op de wijze waarop het anti-*mobbing*artikel is geformuleerd, is fysiek geweld op het lijf van het slachtoffer, ofwel het toebrengen van lichamelijk letsel, niet in de delictomschrijving opgenomen. Het toebrengen van lichamelijk letsel is ook niet op die wijze verwerkt in de definitieomschrijving van *mobbing* als toegepast bij Evaluatie van de Arbowet in zake ongewenste omgangsvormen uit 2004. Lichamelijk geweld kan echter wel een gedraging van *mobbing* zijn volgens Van der Meer.²⁸⁷

Het Wetboek van Strafrecht kent daarentegen titel XX, waarin diverse vormen van mishandeling strafbaar worden gesteld. Indien er sprake is bij *mobbing* van het toepassen van lichamelijk geweld op het slachtoffer door de pleger van *mobbing* is het mogelijk om die gedragingen aan te pakken via artikel 300 Sr e.v.

Omdat het mijn intentie is om een alomvattend anti-*mobbing*artikel te creëren, zal het in de delictomschrijving betrekken van het plegen van lichamelijk geweld op het slachtoffer essentieel zijn. Indien lichamelijk geweld niet in het anti-*mobbing*artikel wordt benoemd, kan niet worden gesproken van een alomvattende strafbepaling en dan zal het anti-*mobbing*artikel mijns inziens niet veel toevoegen aan de huidige strafwetgeving. Dan zou *mobbing* naar de bestaande situatie kunnen worden vervolgd via het anti-belagingsartikel voor zover activiteiten van *mobbing* daarin zouden passen. Als dergelijke activiteiten niet onder belaging zouden vallen, zou gekeken kunnen worden of dat gedrag vervolgd zou kunnen worden via een andere strafbepaling.

Het anti-*mobbing*artikel zou in die situatie slechts een aanvulling kunnen zijn voor die activiteiten van *mobbing* die niet onder artikel 285b Sr vallen én niet te plaatsten zijn in een andere strafrechtelijke bepaling. Het is echter niet mijn intentie

²⁸⁵ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²⁸⁶ Evaluatie van de Arbowet inzake ongewenste omgangsvormen, Y. van Dam en M. Engelen, 2004, p. 17.

²⁸⁷ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 30.

om het anti-*mobbing*artikel te laten dienen als aanvulling, maar als een op zichzelf staande strafbepaling. Aan dit streven zou tegemoet kunnen worden gekomen door het in paragraaf 6.2.2.1. geformuleerde anti-*mobbing*artikel als volgt aan te passen:

“Hij, die wederrechtelijk stelselmatig opzettelijk inbreuk maakt op eens anders persoonlijke levenssfeer door op de werkvloer jegens een werknemer verbaal, *fysiek* of psychisch geweld te plegen of diens eigendommen te vernielen wordt, als schuldig aan *mobbing*, gestraft met...”

Door een kleine aanpassing , waarbij aan de definitiebepaling van *mobbing* als gebruikt bij de Evaluatie van de Arbowet in zake ongewenste omgangsvormen uit 2004 een bestanddeel is toegevoegd, te weten ‘fysiek geweld’, kan het anti-*mobbing*artikel toch alomvattend worden geformuleerd en een nuttige toevoeging vormen aan het Wetboek van Strafrecht.

7 Conclusie: Het anti-*mobbing*artikel en de eisen die aan wetgeving gesteld worden

7.1 Toetsing van het wetsvoorstel aan de eisen van wetgeving

Alvorens het anti-*mobbing*artikel daadwerkelijk toe te voegen aan het Wetboek van Strafrecht zal gekeken moeten worden of het in de slotparagraaf van het vorige hoofdstuk voorgestelde wetsartikel voldoet aan de eisen die worden gesteld aan wetgeving, welke in paragraaf 6.1 aan bod zijn gekomen. Voor die beoordeling zal gebruik worden gemaakt van het gedachtegoed van De Roos, zoals is verwoord in paragraaf 6.1.1.

Als eerste moet er volgens De Roos sprake zijn van een vorm van schade voor de samenleving. In paragraaf 2.2 werd duidelijk dat het slachtoffer van *mobbing* zowel lichamelijke als psychische klachten kan ondervinden naar aanleiding van het ongewenste gedrag jegens hem of haar.²⁸⁸ Daarnaast werd in paragraaf 2.3 omschreven dat *mobbing* diverse kostenposten met zich meebrengt, welke in principe niet gemaakt zouden hoeven worden indien er geen sprake zou zijn van *mobbing*.²⁸⁹ Er is dus wel degelijk sprake van een dermate grote schade voor de samenleving als geheel, dat dit het waard is om de belangen en waarden van de samenleving te beschermen met strafrechtelijke wetgeving.²⁹⁰

Ten tweede is de subsidiariteit van belang, het “ultimum remedium”-karakter van het strafrecht.²⁹¹ In paragraaf 3.1.1 is gebleken dat er op het gebied van *mobbing* sinds 1994 wetgeving bestaat in de vorm van het arbeidsrecht. Daarnaast biedt artikel 6:162 BW een mogelijkheid om *mobbing* ook civielrechtelijk via een onrechtmatige daadactie aan te pakken, maar deze mogelijkheid heeft ook nadelen (paragraaf 3.1.2). Ook het strafrechtelijke anti-belagingsartikel geeft ruimte voor vervolging van *mobbing*, maar omvat niet alle activiteiten die bij *mobbing* aan bod kunnen komen (paragraaf 3.1.3). Ondanks het bestaan van al deze wetgeving is *mobbing* nog steeds een probleem, want uit het rapport Arbobalans 2005 blijkt dat

²⁸⁸ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 47-48.

²⁸⁹ B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997, p. 52.

²⁹⁰ Th. A. de Roos, “Strafbaarstelling van economische delicten”, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²⁹¹ Th. A. de Roos, “Strafbaarstelling van economische delicten”, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

11% van de werknemers wel eens te maken heeft met pestgedrag door collega's.²⁹² Ondanks de reeds aanwezige wettelijke mogelijkheden om *mobbing* aan te pakken, kan mijns inziens worden gezegd dat het gerechtvaardigd is om ook het strafrecht in te zetten bij de oplossing van dit probleem.

Als derde wordt gekeken naar proportionaliteit: de verhouding van het optreden van de overheid ten opzichte van de schadelijkheid van het gedrag.²⁹³ Uit de paragrafen 2.2 en 2.3 werd duidelijk dat *mobbing* veel schade aan kan richten. Het optreden van de overheid door middel van het toepassen van het strafrecht én de strafmaat, zal daarop afgestemd moeten worden. Bij het formuleren van de anti-*mobbing*bepaling is nog geen rekening gehouden met de strafmaat. Indien dit artikel toegevoegd zou worden aan het Wetboek van Strafrecht zal een passende sanctienorm geformuleerd moeten worden.

Als vierde staat het legaliteitsbeginsel centraal, wat vereist dat de strafbepaling voor de burger zo duidelijk mogelijk geformuleerd is (Bestimmtheitsgebot).²⁹⁴ In paragrafen 6.6.2.1 en 6.6.2.3 is aandacht besteed aan de wijze waarop het anti-*mobbing*artikel vorm zou moeten krijgen. Om een zo duidelijk mogelijke formulering te creëren, is gebruik gemaakt van de formuleringwijze van het bestaande anti-belagingsartikel en de definitiebepaling uit de Evaluatie van de Arbowet in zake ongewenste omgangsvormen uit 2004.²⁹⁵ Een kleine aanpassing van de definitiebepaling was nodig om te komen tot een alomvattend anti-*mobbing*artikel (paragraaf 6.6.2.3).

Ten vijfde is de effectiviteit van het artikel, in de vorm van doelmatigheid, handhaafbaarheid en gedragsbeïnvloedende werking van belang.²⁹⁶

Wat betreft de doelmatigheid is mijns inziens voldoende duidelijk omschreven welk gedrag ongewenst is, zodat in de praktijk goed te beoordelen is of er sprake is van *mobbing*.

²⁹² Arbobalans 2005, arbeidsrisico's, effecten en maatregelen in Nederland, I. Houtman, P. Smulders en S. van den Bossche, TNO Hoofddorp, 2005.

²⁹³ Th. A. de Roos, "Strafbaarstelling van economische delicten", Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²⁹⁴ Th. A. de Roos, "Strafbaarstelling van economische delicten", Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

²⁹⁵ Evaluatie van de Arbowet inzake ongewenste omgangsvormen, Y. van Dam en M. Engelen, 2004, p. 17.

²⁹⁶ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

De handhaafbaarheid kan volgens mij mogelijk meer problemen opleveren, omdat het bewijs voor *mobbing* moeilijk te verzamelen is. Het is mogelijk dat het moeite kost om getuigen te vinden van het ongewenste gedrag dat de pleger van *mobbing* jegens het slachtoffer uit. Bij de totstandkoming van het anti-belagingsartikel werd dit bewijsprobleem ook benoemd.²⁹⁷ Destijds werd ook geopperd dat het voor slachtoffers een te grote stap zou kunnen zijn om een klacht in te dienen tegen de pleger van *mobbing*.²⁹⁸ Ondanks deze kritieken kwam artikel 285b Sr toch tot stand. Van beide situaties kan sprake zijn in geval van *mobbing*, maar het kan ook heel goed zijn dat het tegenovergestelde blijkt (zoals betoogd is in paragraaf 5.3.1). Hoe goed het anti-*mobbing*artikel te handhaven zal zijn, zal echter pas blijken bij de toepassing van dit artikel in de praktijk.

Gekeken naar de gedragsbeïnvloedende werking dat het anti-*mobbing*artikel kan hebben op het voorkomen van het ongewenste gedrag, kan worden gezegd dat indien deze strafbepaling intensief gebruikt zal worden de kans groot is dat het anti-*mobbing*artikel een preventieve werking heeft. Als de pakkans groot is, kan er namelijk sprake zijn van een dermate grote druk bij de pleger van *mobbing* om zijn ongewenste activiteiten te staken.²⁹⁹

7.2 Conclusie

Dit onderzoek had ten doel om een antwoord te verkrijgen op de vraag of het zinvol is om *mobbing* in Nederland strafbaar te stellen. Ik ben tot de conclusie gekomen dat deze vraag positief beantwoord dient te worden.

In hoofdstuk 2 heb ik geprobeerd om het probleem van *mobbing* te omschrijven. Het is moeilijk om een eenduidige definitie te geven, maar ik heb besloten daarvoor aan te sluiten bij de omschrijving die werd aangehouden bij de Evaluatie van de Arbowet inzake ongewenste omgangsvormen uit 2004³⁰⁰:

“Onder pesten worden alle vormen van intimiderend gedrag gerekend van mensen op het werk (collega's, leidinggevenden, klanten of leerlingen) tegen een werknemer die zich niet kan

²⁹⁷ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

²⁹⁸ M. Malsch, *De wet belaging, totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004, p. 14.

²⁹⁹ P.J. van Koppen, D.J. Hessing e.a. (red), *Het Recht van Binnen, Psychologie van het Recht*, Deventer: Kluwer, 2002, p. 955-958.

³⁰⁰ Evaluatie van de Arbowet inzake ongewenste omgangsvormen, Y. van Dam en M. Engelen, 2004, p. 16.

verdedigen tegen dit gedrag. Het gedrag kan bestaan uit verbaal geweld (uitschelden, treiteren, grapjes ten koste van), psychisch geweld (bedreigen, intimideren, onder druk zetten) en het vernielen van de eigendommen van de medewerker. Kenmerk van pesten is dat het regelmatig voorkomt, vaakdoor dezelfde persoon of personen, gericht tegen dezelfde persoon of groep personen."

Daarnaast werd in paragrafen 2.2 en 2.3 duidelijk dat zowel het slachtoffer van *mobbing* als de maatschappij hiervan nadeel ondervinden. Zelfs in die mate dat er mijns inziens gesproken kan worden van een aanzienlijk probleem, wat erom vraagt om aangepakt te worden.

In hoofdstuk 3 staat omschreven welke mogelijkheden er in Nederland thans bestaan om *mobbing* aan te pakken. Mijns inziens bieden de huidige arbeidsrechtelijke (o.a. artikel 3 lid 2 Arbeidsomstandighedenwet), civielrechtelijke (artikel 6:162 BW) en strafrechtelijke mogelijkheden (artikel 285b Sr) tot op heden weinig soelaas om effectief genoeg op te treden tegen *mobbing*. Hoewel het anti-belagingsartikel (artikel 285b Sr) enige overeenkomsten heeft met het gedrag dat bij *mobbing* komt kijken, kan dit wetsartikel het slachtoffer van *mobbing* niet voldoende bescherming bieden.

De afwezigheid van een voldoende effectieve aanpak van *mobbing* in Nederland doet de vraag rijzen of een nieuwe wetsartikel wél zou kunnen zorgen voor een effectievere aanpak van *mobbing*. In paragraaf 3.3 wordt deze mogelijkheid besproken. Echter om een beter beeld te krijgen van deze optie is het nuttig om te kijken hoe een dergelijk wetsartikel elders is vormgegeven. Daartoe heb ik in hoofdstuk 4 een poging gedaan om de Belgische wetgeving omtrent *mobbing* uiteen te zetten.

In België is getracht vorm te geven aan de aanpak van *mobbing* door zowel arbeidsrechtelijke als strafrechtelijke regelgeving (artikel 442bis Strafwetboek) in het leven te roepen. Daarbij moet opgemerkt worden dat er de voorkeur aan wordt gegeven om eerst de arbeidsrechtelijke weg te bewandelen alvorens zicht tot het strafrecht te keren.

Mijn interesse ging met name uit naar het effect van de strafwetgeving op het voorkomen van *mobbing*. Uit dat jurisprudentieonderzoek, opgesteld in opdracht van

de FOD, bleek dat er nog nooit door de arbeidsauditeur een effectieve vervolging is ingesteld op basis van artikel 442 bis Strafwetboek.³⁰¹ Daarnaast bleek uit een werkbaarheidsmonitor van de Belgische SERV dat het percentage werknemers dat geconfronteerd werd met *mobbing* nagenoeg niet veranderd was gedurende de peildata.³⁰² Ik ben van mening dat uit deze gegevens nog niet kan worden afgeleid dat een dergelijke wet in Nederland ook nagenoeg geen effect zou kunnen genereren, dus heb ik besloten artikel 442 bis Strafwetboek te gebruiken als voorbeeld voor een Nederlandse anti-*mobbing*wet.

In hoofdstuk 5 heb ik het Nederlandse artikel 285b Sr, wat in veel opzichten overeenkomt met *mobbing*, vergeleken met het Belgische artikel 442 bis Strafwetboek. Dit heb ik gedaan om erachter te komen waarom het Belgische artikel wél alle vormen van *mobbing* kan omvatten, maar het Nederlandse artikel daarvoor niet toereikend is. Uit deze vergelijking concludeer ik dat de eisen die aan het gedrag worden gesteld om als belaging, conform artikel 285b Sr, te worden vervolgd te hoog zijn om een aantal gedragingen die bij *mobbing* komen kijken als zodanig aan te merken. In België bestaat dat probleem niet, omdat artikel 442 bis Strafwetboek op een geheel andere (ruimere) wijze is geformuleerd.

In paragraaf 5.3 betoog ik dat het feit, dat de strafrechtelijke mogelijkheid in België om *mobbing* aan te pakken in de praktijk weinig effect lijkt te hebben gesorteerd, mogelijk een oorzaak kan hebben in culturele eenheden van het land. Daarbij probeer ik aan te tonen dat een dergelijke wet in Nederland mogelijk wél effect zou kunnen hebben, omdat Nederlanders er vanuit hun culturele achtergrond anders tegenaan kijken.

In hoofdstuk 6 ben ik daadwerkelijk overgegaan tot het doen van een voorstel om *mobbing* zelfstandig strafbaar te stellen. Alvorens daarmee te beginnen, heb ik gewezen op een aantal vereisten waaraan wetgeving zou moeten voldoen. Schade, subsidiariteit, proportionaliteit, legaliteit en effectiviteit in de vorm van doelmatigheid en handhaafbaarheid zijn volgens De Roos belangrijke criteria.³⁰³

³⁰¹ ‘Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk’, overzicht rechtspraak Belgische arbeidsrechtbanken, p.7-8, 10.

³⁰² SERV, Focus op werkbaar werk, ‘Ongewenst gedrag op het werk 2004-2007’ (november 2009).

³⁰³ Th. A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 73-79.

De mogelijkheden die ik zie om nieuwe wetgeving tot stand te breng zijn:

- 1) *mobbing* niet via een nieuw wetsartikel strafbaar stellen, maar te vervolgen, zoals thans mogelijk is, via separate wetsartikelen per gedraging zoals mishandeling, vernieling of bedreiging;
- 2) *mobbing* strafbaar stellen via het anti-belagingsartikel, net zoals in België is gedaan;
- 3) *mobbing* strafbaar stellen via een separaat wetsartikel, dus los van het anti-belagingsartikel;

Optie 1 valt wat mij betreft af, want tot nu toe heeft deze mogelijkheid niet geleid tot een effectieve aanpak van *mobbing*.

Vervolgens heb ik bekeken hoe *mobbing* ingepast zou kunnen worden in het Nederlandse anti-belagingsartikel. Om het fenomeen *mobbing* als geheel te kunnen omvatten zou artikel 285b Sr ruimer opgezet moeten worden, wat het gebruik van vage termen onvermijdelijk zou maken. Het huidige anti-belagingsartikel heeft bij de totstandkoming al zoveel kritiek gekregen, waaronder ook met betrekking tot het gebruik van vage termen', dat het mij onwenselijk lijkt om nog vagere termen te gebruiken om *mobbing* te kunnen vervolgen via artikel 285b Sr. Optie 2 sluit ik daarom ook uit.

Als laatste behandel ik optie 3, wat mij de beste mogelijkheid lijkt. Na veel wikken en wegen kom ik tot de volgende mogelijke strafbepaling:

"Hij, die wederrechtelijk stelselmatig opzettelijk inbreuk maakt op eens anders persoonlijke levenssfeer door op de werkvloer jegens een werknemer verbaal, fysiek of psychisch geweld te plegen of diens eigendommen te vernielen wordt, als schuldig aan *mobbing*, gestraft met..."

Na de toetsing van het anti-*mobbing*artikel aan de eisen van De Roos (paragraaf 7.1) lijkt mij dat niets in de weg staat om een poging te doen om het probleem *mobbing* via voornoemde voorgestelde strafbepaling aan te pakken.

Naar mijn mening zijn de maatregelen die tot nu toe genomen zijn om *mobbing* aan te pakken niet afdoende geweest om daadwerkelijk voldoende effect te hebben

op de afname van dit ongewenste gedrag. Ik vind het moeilijk om te bepalen wat dan wel dé oplossing is om *mobbing* uit te bannen, want waarschijnlijk is die er niet. Mijn poging om een manier te bedenken die wél het gewenste effect heeft op de afname van *mobbing*, levert een wetsartikel op dat naar mijn mening het vooruitzicht heeft een nuttige toevoeging te zijn aan het Nederlandse Strafrecht om zo de burger beter te beschermen tegen *mobbing*.

LITERATUURLIJST

BOEKEN

Baas 1998

N.J. Baas, *Stalking: Slachtoffers, daders en maatregelen tegen deze vorm van belagen*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Justitie 1998

Van Bemmelen, Van Veen e.a. 2003

J.M. van Bemmelen, Th. W. van Veen e.a., *Het materiële strafrecht*, Deventer: Kluwer/Erven Van Bemmelen/Van Veen, 2003

De Blois 1999

M. de Blois, *Contouren van het recht*, Deventer: Kluwer, 1999

Boere 2008

A.H.M. Boere, *Arbeidsomstandighedenwet, stand van zaken per 1 januari 2008*, Alphen aan de Rijn: Kluwer, 2008

Groenen 2006

A. Groenen, *Stalking, risicofactoren voor fysiek geweld*, Antwerpen – Apeldoorn: Maklu 2006

Haveman 1998

R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel*, Deventer, Gouda Quint, 1998

Hulleman & Marijs 2003

W. Hulleman & A. J. Marijs, *Internationale economische ontwikkelingen en bedrijfsomgeving*, Groningen-Houten: Wolters-Noordhoff, 2003

Hulsman 1965

L.H.C. Hulsman, *Handhaving van het recht*, Kluwer: Deventer, 1965

Van Klink 1998

B.J.M. van Klink, *De wet als symbool: Over wettelijke communicatie en de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de arbeid*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1998

Van Klink & Royakkers 1998

B.M.J van Klink en L.L.M. Royakkers, 'Stalking, Van media-hype tot juridische categorie', in L.M.M. Royakkers en A. Sarlemijn e.a. (red.), *Stalking strafbaar gesteld*, Deventer: Gouda Quint, 1998

Koppen, Hessing e.a. (red) 2002

P.J. van Koppen, D.J. Hessing e.a. (red), *Het Recht van Binnen, Psychologie van het Recht*, Deventer: Kluwer, 2002

Malsch 2004

M. Malsch, *De Wet Belaging, Totstandkoming en toepassing*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2004

Matthijs 1992

J. Matthijs, *Openbaar Ministerie*, Deurne: Kluwer Rechtswetenschappen België 1992

Van der Meer 1997

B. van der Meer, *Pesten op het werk*, Assen: Van Gorcum, 1997

Meijer, Seuters & Ter Haar 2009

G.H Meijer, A. Seuters & R. ter Haar, *Leerstukken Strafrecht*, Deventer: Kluwer 2009

Noyon & Langemeijer/Remmelink e.a. 1997

T.J. Noyon & G.E. Langemeijer/J. Remmelink, A.J.A. van Dorst e.a., *Het Wetboek van Strafrecht*, Arnhem, suppl. 91 (maart 1997)

Van der Ploeg 1979

J. D. van der Ploeg, 'Interactie en rejectie in de groep', in: J. de Wit, H. Bolle & J.M. van Meel (red.), *Psychologen over het kind*, 5, p. 187-205, Groningen: Wolters-Noordhoff 1979

De Roos 1987

A. De Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten*, Arnhem: Gouda 1987

Smitskam 2007

C.J. Smitskam, *De nieuwe arbeidsomstandighedenwet*, Deventer: Kluwer, 2007

Weyers 2004

H. Weyers, *Euthanasie, Het proces van rechtsverandering*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2004

Wouters 2005

P. Wouters, *België-Nederland: verschil moet er zijn*, Rotterdam: Lemniscaat 2005

WETTELIJKE REGELINGEN

KB van 17 mei 2007, <http://www.prebes.be/KBAV.pdf>

KAMERSTUKKEN

Kamerstukken II 1997/98, 25 786, nr. 3 (MvT)

Kamerstukken II 1997/1998, 25 768, nr. 5

Kamerstukken II 1997/1998, 25 768, nr. 7

Kamerstukken I 1999/2000, 25 768, nr. 67a

Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 19 september 2006, doc 51, 2686/001, 2687/001

Belgische Parl. St. Kamer, 1996-1997, nr. 1046/1

TIJDSCHRIFTARTIKELEN

Goossens 1999

F. Goossens, "Het fenomeen 'stalking' strafrechtelijk beteugeld", *Tijdschrift voor wetgeving* 1999, p. 60-61

Groenhuijsen 2000

M.S. Groenhuijsen, 'Stalking. Strafrecht als interventierecht', *DD* 2000, p. 521-526

Van Klink & Royakkers 1998

.B.M.J. van Klink en L.M.M. Royakkers, 'Enkele kanttekeningen bij de strafbaarstelling van stalking', *DD* 1998, p. 630-643

Marmelstein 2008

S. Marmelstein, 'Jennen op de werkvloer', *Dagblad De Pers*, 3 november 2008, p.12

Ponnet 2003

G. Ponnet, 'Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk: het juridisch kader', *Over Werk*, tijdschrift van het steunpunt WAV, 3/2003, p. 31

Stevens 1998-1999

L. Stevens, "Stalking strafbaar. Commentaar bij de wet van 30 oktober 1998 tot invoeging van artikel 442 bis in het Strafwetboek houdende de strafbaarstelling van belaging", *RW* 1998-1999, p. 1379

Uit Beijerse 2000

J. Uit Beijerse, 'De belager belaagd', *Nemesis*, 2000, p. 67-69

JURISPRUDENTIE

HR 29 juni 2004, *NJ* 2004, 426

HR 15 november 2005, *LJN*: AU3495

Rb. Utrecht 3 juni 2009, *LJN*: BI6777

RAPPORTEN

Arbobalans 2005

Arbobalans 2005, arbeidsrisico's, effecten en maatregelen in Nederland, I. Houtman, P. Smulders en S. van den Bossche, TNO Hoofddorp, 2005

Evaluatie Arbowet 2000

Evaluatie Arbowet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, J. Soethout en M. Sloep, Elsevier bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2000

Evaluatie van de Arbowet 2004

Evaluatie van de Arbowet inzake ongewenste omgangsvormen, Y. van Dam en M. Engelen, 2004

Govaerts 2005-2006

T. Govaerts, *Onderzoek naar de verschillende vormen van belaging vanuit de ervaringen en beleving van het slachtoffer*, (licentiaatscriptie Brussel), 2005-2006

Juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002

De bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, juridische toelichting bij de wet van 11 juni 2002, Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

SERV

SERV, Focus op werkbaar werk, 'Ongewenst gedrag op het werk 2004-2007' (november 2009)

Overzicht Rechtspraak Belgische Arbeidsrechtbanken

'Geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk', overzicht rechtspraak Belgische arbeidsrechtbanken

<<http://www.meta.fgov.be/WorkArea/showcontent.aspx?id=21270>>

ELEKTRONISCHE BRONNEN

Arboportaal

Arboportaal, 'Pesten', (<http://www.arboportaal.nl/arbo_a_tm_z/p/pesten>)

Arboportaal, 'Landelijk congres over pesten op het werk'

<<http://www.arboportaal.nl/agressie-intimidatie/nieuws/landelijk-congres-over-pesten-op-het-werk>>

Groenen & Vervaeke

A. Groenen & G. Vervaeke, 'Wat is de omvang van stalking?' (http://www.law.kuleuven.be/stopstalking/sub/algemene_informatie.html)

Hubert

A. Hubert, 'De dertien meest gestelde vragen over pesten op het werk',
<http://home.fnv.nl/02werkgeld/arbo/themas/ongewenst-gedrag/vragen/pesten/index.html>

Ketels

B. Ketels, 'Wat is stalking of belaging?', 2007
(http://www.ius.be/Strafrecht/Stalking/Wat_is_stalking_of_belaging)

Mobbing op de werkvloer

Mobbing op de werkvloer, 'Omschrijving van mobbing', (<
<http://www.mobbingopdewerkvloer.nl/>>)

Stop Mobbing

Stop mobbing, 'Veel gestelde vragen',
([http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat is mobbing](http://www.stopmobbing.nl/html/veel_gestelde_vragen.htm#Wat_is_mobbing))
en (http://www.stopmobbing.nl/html/mobbing_en_de_wet.htm)

UWV

UWV, 'Wat is WAO?'.
(<http://www.uwv.nl/particulieren/arbeidsongeslacht/WAO/index.aspx>)

Westendorp

L. Westendorp, 'Pesten op de werkvloer', *Intermediair* 2004
(<http://www.intermediair.nl/artikel/leidinggeven-in-de-praktijk/20175/pesten-op-de-werkvloer.html#20176>)

Wetten

<<http://www.wetten.overheid.nl>>
<http://www.juridat.be/cgi_loi/loi_N.pl?cn=1867060801>
<<http://www.meta.fgov.be/moduleTab.aspx?id=564&idM=102>>

BIJLAGE: ACHTERGRONDINFORMATIE VEELGEBRUIKTE WEBSITES

[http://www.arboportaal.nl/agressie-intimidatie/nieuws/landelijk-congres-over-
pesten-op-het-werk](http://www.arboportaal.nl/agressie-intimidatie/nieuws/landelijk-congres-over-pesten-op-het-werk)

Het ArboPortaal is een initiatief van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Doel van het portaal is werkgevers, werknemers en preventiemedewerkers te informeren over arbeidsomstandigheden en verzuim. Het portaal bundelt bestaande kennis over een groot aantal thema's en onderwerpen en wordt regelmatig geactualiseerd. Daarmee blijft iedereen die betrokken is bij veilig en gezond werken goed op de hoogte van de laatste stand van zaken. (Bron: <<http://www.arboportaal.nl/colofon>>).

[http://home.fnv.nl/02werkgeld/arbo/themas/ongewenst-
gedrag/vragen/pesten/antwoord-pesten.html](http://home.fnv.nl/02werkgeld/arbo/themas/ongewenst-gedrag/vragen/pesten/antwoord-pesten.html)

Dit is een site van het FNV met informatie over *mobbing*. De FNV bestaat uit 19 zelfstandige vakbonden, die werkzaam zijn in bijna alle sectoren van onze maatschappij en zich inzetten voor de arbeidsomstandigheden van hun leden. De FNV-bonden werken samen in de vakcentrale.

De tekst is opgesteld door Adriënne Hubert, psychologe bij het Hubert Consult. Het Hubert Consult is een onafhankelijk bureau dat sinds 1999 specialist is in het verbeteren van omgangsvormen op het werk. Daarnaast doet het Hubert Consult objectief onderzoek naar onder andere pesten op de werkvloer. (Bron: <<http://www.fnv.nl/defnv/overdefnv/>>).

http://www.ius.be/Strafrecht/Stalking/Wat_is_stalking_of_belaging/

IUS.BE ambieert het leidinggevend platform in Vlaanderen te zijn voor mensen en ondernemingen met juridische problemen op zoek naar aanzetten tot antwoorden en vooral: wegwijzers binnen de jungle die "het recht" vaak is. De teksten worden

opgesteld door verschillende onafhankelijke vakspecialisten. Deze gebruikte tekst is opgesteld door B. Ketels.

<http://www.law.kuleuven.be/stopstalking/>

Deze website is opgezet in samenwerking met de Katholieke Universiteit Leuven. De site geeft algemene informatie over stalking, maar geeft slachtoffer ook een overzicht waar hij of zij hulp kan zoeken. De teksten zijn geschreven door A. Groenen en G. Vervaeke.

<http://www.meta.fgov.be/defaultTab.aspx?id=2894>

Dit is de website van de Belgische Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg. Deze site van het ministerie geeft informatie over de minister en haar beleid, het organigram van de FOD (met een omschrijving van de verschillende administraties en diensten), de dienstverlening aan ondernemingen en werknemers, de gerelateerde organen en een toelichting bij de mogelijkheden tot toegang tot de diensten van de FOD (hoofdbestuur, Toezicht op de Sociale Wetten, Toezicht op het Welzijn op het Werk). (Bron: <<http://www.meta.fgov.be/FOD.aspx>>).

<http://www.mobbingopdewerkvloer.nl>

Dit is de website van de organisatie "Mobbing op de werkvloer". De organisatie biedt gedupeerden persoonlijke ondersteuning en wil een vangnet zijn voor mensen die onvoldoende worden geholpen binnen de organisatie of door externe instanties. Ook werkgevers kunnen de hulp van deze organisatie inroepen als preventief instrument of ter ondersteuning bij ongewenst gedrag op de werkvloer.

<http://www.stopmobbing.nl/>

Dit is de website Stichting Stop Mobbing. Deze stichting heeft als doel het geven van bekendheid aan de aard, omvang, complexiteit en gevolgen van structurele ongewenste omgangsvormen op het werk, gericht tegen één persoon (mobbing).

<http://www.uwv.nl/particulieren/arbeidsongeschikt/WAO/index.aspx>

Dit is de site van het UWV. Het UWV staat voor Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen. UWV is een zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) en voert in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de werknemersverzekeringen uit, zoals WW, WIA, Wajong, WAO, WAZ, WAZO en Ziektewet. (Bron: <http://www.uwv.nl/overuwv/over-UWV/wie-en-wat-is-UWV/profiel/index.aspx>>).